

Valt grootschalige landhandel in goede aarde?

Het denken van de Wereldbank en NGO's over landrechten

Peter Koekoek, 0750182

Inhoudsopgave

1 Inleiding	3
1.1 Projectkader	3
1.2 Probleemanalyse	5
1.3 Conceptueel ontwerp	6
2 Methoden	9
2.1 Onderzoeksobject	9
2.2 Onderzoeksmateriaal	10
2.3 Onderzoeksmodel	11
3 Theorie	13
3.1 Code of Conduct	13
3.2 Eigendomsrechten en landgebruik	16
3.3 De schaal waarop landbouw wordt bedreven	18
4 Opinie van de Wereldbank aangaande landacquisities en landbouwontwikkeling	22
4.1 Code of Conduct	22
4.2 Eigendomsrechten en landgebruik	25
<i>Landrechten en toegang tot water</i>	<i>28</i>
4.3 De schaal waarop landbouw wordt bedreven	29
5 Opinie van andere organisaties aangaande landacquisities en landbouwontwikkeling	33
5.1 Een vergelijking van geopperde Codes Of Conduct	37
5.2 Eigendom	42
<i>Landrechten en toegang tot water</i>	<i>46</i>
5.3 De schaal waarop landbouw wordt bedreven	49
6 Analyse van de rapporten aan de hand van de theorie	53
6.1 Code of Conduct	53
6.2 Eigendomsrechten en landgebruik	55
6.3 De schaal waarop landbouw wordt bedreven	57
Conclusie	59

1 Inleiding

1.1 Projectkader

'Over the past several years, the convergence of global crises in food, energy, finance, and the environment has driven a dramatic revaluation of land ownership. Powerful transnational and national economic actors from corporations to national governments and private equity funds have searched for 'empty' land often in distant countries that can serve as sites for fuel and food production in the event of future price spikes (Borras et al., 2011, p. 209).'

Deze toegenomen interesse in landbouwgrond heeft ervoor gezorgd dat de handel in land en gebruiksrechten in de afgelopen jaren eveneens sterk is toegenomen. Er liggen verschillende processen aan de opkomst van de wereldwijde landhandel ten grondslag. Een daarvan is de voedselcrisis die een aantal jaar geleden begon en voor een enorme stijging van de wereldwijde voedselprijzen zorgde. Als gevolg hiervan proberen bedrijven en landen goedkope en vruchtbare grond te verkrijgen, om zodoende een oplossing te vinden voor voedselschaarste op de thuismarkt.

Een andere ontwikkeling die heeft gezorgd voor een sterke toename in internationale landacquisities is de toenemende productie van biologische brandstoffen. Om een oplossing te vinden voor de klimaatproblematiek en minder afhankelijk te zijn van fossiele brandstoffen, stellen steeds meer landen zich ten doel om meer gebruik te maken van biobrandstoffen. Om deze gewassen te kunnen verbouwen zijn zij afhankelijk van het gebruik van grond in landen waar de grond goedkoop is en een gunstig klimaat voor de landbouw heerst.

Over de wenselijkheid en de gevolgen van grote landdeals zijn de meningen sterk verdeeld. Veel verschillende bedrijven, wetenschappers en organisaties zijn verwickeld in de discussie rond deze handel in landrechten. Dat men in ontwikkelingslanden dringend behoefte heeft aan buitenlandse investeringen en meer werkgelegenheid is een feit, zo stelt de Wereldbank: 'The need for more and better investment in agriculture to reduce poverty, increase economic growth and promote environmental sustainability was already clear when there were "only" 830 million hungry people before the food price rise. The case is even clearer today when, for the first time in human history, over a billion people go to bed hungry each night (Deininger, Byerlee, Lindsay, Norton, & Selod, 2010, p. vi).'

Het grote punt van discussie is momenteel of de huidige handel in land daadwerkelijk een positieve bijdrage gaat leveren in de economische ontwikkeling van de armste landen op aarde. Meningen over de effecten van handel in land lopen uiteen van goede ontwikkelingsmogelijkheden en aansluiting bij de wereldeconomie, tot eenvoudige leegroof van het land van anderen, wat vaak wordt aangeduid als 'land-grabbing'. In de afgelopen jaren is er dan ook een verwoede discussie gaande rond dit thema en vanuit veel verschillende hoeken zijn rapporten verschenen die proberen de praktijk rondom de grote landdeals in kaart te brengen.

De inhoud en benaderingswijzen van deze rapporten zijn echter zeer divers. De rapporten verschillen sterk in hun beoordeling van de gevolgen die landdeals hebben, zowel voor de landen waar deze plaats vinden als hun bevolking. Alleen al in terminologie is er veel verschil; waar de een spreekt over de neutrale term 'foreign land acquisition', spreekt de ander over het negatief geladen begrip 'land-grab'. De meningen over de manier waarop vooruitgang geboekt moet worden zijn verdeeld. Deze discussie kent enerzijds voorstanders van kleinschalige landbouw, grotendeels gericht op het voorzien in het eigen onderhoud en gebaseerd op privaat grondbezit. Anderzijds zijn er de voorstanders van grootschalige plantagelandbouw, die zou moeten zorgen voor meer betaalde banen.

Dit onderzoek probeert inzicht te bieden in het huidige denken over de handel in landrechten in ontwikkelingslanden en de uiteenlopende ideeën over hoe vooruitgang kan worden geboekt in de ontwikkeling van de armste landen op aarde. De relevantie van dit onderzoek zit in het feit dat het inzicht biedt in een wetenschappelijk thema en de daarmee samenhangende praktijksituatie waarover weinig consensus bestaat. Voor de wetenschap is het onderzoek relevant, omdat het poogt een duidelijk inzicht te geven in de benaderingswijzen en de denkwijzen die er leven aangaande landrechten. Maatschappelijk is het onderzoek relevant, omdat het duidelijkheid schept in een praktijk waarin weinig overeenstemming is. Wanneer er meer duidelijkheid bestaat kan dit ervoor zorgen dat de er duidelijke regelgeving wordt opgesteld, die erop gericht is dat alle betrokken partijen beter worden wanneer land wordt verhandeld.

1.2 Probleemanalyse

1.2.1 Het probleem

De praktijk rond de handel in landrechten in ontwikkelingslanden kent een grote verscheidenheid aan actoren. Allereerst zijn er de direct betrokken partijen bij de landacquisities, zij die grond aanbieden en zij die grond kopen, dan wel leasen. In de meeste gevallen wordt land voor langere tijd geleased en niet verkocht. 'It does not always imply a formal land purchase, because land often is only leased, for a period of 10, 20 or 99 years (Häberli, 2012,p. 4).' Binnen deze twee groepen bestaat al een grote verscheidenheid, die loopt van particulieren tot grote multinationals en overheden. Doordat er als gevolg van acquisities situaties zijn ontstaan die leidden tot veel discussie aangaande de legitimiteit en de effecten van dergelijke deals, hebben wetenschappers uit verschillende disciplines zich over het onderwerp gebogen. Veel verschillende NGOs (non governmental organizations) zijn betrokken bij de praktijk rondom landrechten. Deze uiteenlopende groepen van actoren houden er evenzo uiteenlopende opvattingen op na. Er bestaan dus onvoldoende eenduidige opvattingen over de handel in land en hoe men hierin moet handelen.

1.2.2 Waarom problematisch

Door dit gebrek aan eenduidigheid in de standpunten van de betrokken partijen is het erg moeilijk om algemeen geldende regels op te stellen, die recht doen aan betrokken partijen aan beide zijden van de landdeals en ook worden nageleefd. Zolang dit soort regels niet of onvoldoende bestaan staat de bevolking van de ontwikkelingslanden waar de deals plaats vinden er zwak voor. Mede door een gebrek aan informatie, kunnen zij moeilijk inschatten welke gevolgen het verhandelen van landrechten heeft en geen tegenwicht bieden aan de bedrijven die in hun land investeren.

Ook voor de investeerders die de grond willen bemachtigen is het een probleem dat er zoveel onduidelijkheid is, mede omdat er nog maar weinig bewijzen voor handen zijn die laten zien of dergelijke landdeals de gewenste resultaten opleveren.

1.2.3 Problematisch voor wie

Voor alle betrokken partijen is het belangrijk dat de praktijk rondom landrechten beter inzichtelijk gemaakt wordt en duidelijke regelgeving wordt opgesteld. In eerste instantie is het vooral een probleem voor de bewoners van de betreffende gebieden. Met name NGO's wijzen op mogelijke, dan wel feitelijk waargenomen nadelige effecten van landhandel. Daarnaast is het ook voor de investeerders en de betrokken overheden van belang dat de regelgeving duidelijk is. Goede regelgeving, die op naleving wordt gecontroleerd, zorgt voor stabiliteit, wat zorgt voor meer investeringen, die aan de eisen van alle partijen voldoen.

1.3 Conceptueel ontwerp

1.3.1 Doelstelling

Door het analyseren van de verschillende rapporten die verschenen zijn rond het thema landrechten en de wijze waarop hierin over dit thema wordt gesproken, probeert dit onderzoek inzicht te bieden in hoe er momenteel wordt gedacht over de praktijk rond landrechten en welke systemen betrokkenen voorstellen om de praktijk van landdeals in goede banen te leiden, om zo armoede tegen te gaan in de armste landen. De doelstelling voor dit onderzoek luidt als volgt:

Inzicht bieden in de status quo ten aanzien van hoe gedacht wordt over landrechten in ontwikkelingslanden en hoe met deze landrechten om te gaan om armoede te bestrijden, door het analyseren van toonaangevende rapporten die dienen als leidraad bij de omgang met landrechten, en hoe deze rapporten willen komen tot overeenstemming en functionele regelgeving over dit onderwerp.

Het onderzoek poogt een overzichtelijk beeld te geven van de standpunten van de betrokken organisaties. Daarnaast zal worden geprobeerd om te achterhalen hoe zij tot hun standpunten komen en hoe deze zich verhouden tot reeds bestaande theorieën.

1.3.2 Vraagstelling

Hoofdvraag

In de hoofdvraag wordt de doelstelling concreet en onderzoekbaar gemaakt. Voor dit onderzoek luidt de hoofdvraag als volgt:

Wat is de status quo met betrekking tot het denken over en omgaan met landrechten in ontwikkelingslanden?

Deelvragen

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn een aantal deelvragen opgesteld. De antwoorden op deze vragen leveren gezamenlijk een antwoord op de hoofdvraag.

- *Wat vertellen de rapporten over landrechten?*
- *Hoe denken de rapporten over landeigendom?*
- *Welk type landbouw, met betrekking tot schaal, wordt in de rapporten als meest geschikt beschouwd om armoede tegen te gaan en voedselzekerheid te garanderen?*
- *Hoe sluiten de verschillende rapporten aan bij de theorieën gebruikt in dit onderzoek?*

Begripsdefinities

Landrechten; in deze scriptie wordt onder landrechten verstaan het gebruiksrecht dat aan een grondgebied is gekoppeld. Dit betreft niet altijd een formeel geregistreerd recht, maar kan ook een informeel of gewoonterecht betreffen. Daarnaast is niet aan alle land reeds een privaat recht gekoppeld, bijvoorbeeld in het geval van ongecultiveerd land en gemeenschapsgronden. De praktijk rondom landrechten wordt bemoeilijkt door verschillende interpretaties en vormen van landrechten, die in veel gevallen niet formeel vastgelegd zijn en zich zodoende ook moeilijk laten verhandelen.

Ontwikkelingsland; in deze scriptie wordt onder ontwikkelingsland verstaan; een land met een laag bruto nationaal product per hoofd in vergelijking met de wereldstandaard. De term ontwikkelingsland betekent niet altijd dat de situatie in het betreffende land momenteel verbeterd (www.personal.umich.edu). Collier (2007) maakt hierin een onderscheid tussen ontwikkelingslanden die zich daadwerkelijk ontwikkelen en de bottom billion, de groep landen die geen ontwikkeling doormaken, maar stagneren of achteruitgaan en die gezamenlijk een miljard inwoners tellen.

Wereldbank; De Wereldbank is een organisatie gevestigd in Washington DC. Zij biedt financiële en technische bijstand aan ontwikkelingslanden over de hele wereld. Haar missie is om armoede te bestrijden en om mensen te helpen zichzelf en hun omgeving te helpen door het verstrekken van middelen, het delen van kennis, capaciteitsopbouw en het smeden van partnerschappen in de publieke en private sector (www.worldbank.org). Er bestaat echter ook veel kritiek op de Wereldbank, met name onder NGO's. Zij vinden dat de Wereldbank teveel wordt gestuurd door de belangen van economisch sterke landen.

2 Methoden

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe dit onderzoek is opgezet en gestructureerd. Het onderzoeksobject komt hier aan de orde, evenals het voornaamste onderzoeksmateriaal dat wordt gebruikt. Ook wordt hier schematisch, door middel van een onderzoeksmodel, weergegeven hoe het onderzoek tot stand is gekomen.

2.1 Onderzoeksobject

Het onderzoeksobject in deze studie naar de handel in landrechten in ontwikkelingslanden zijn de verschillende organisaties en instanties die onderzoek hebben gedaan naar de praktijk rondom landrechten. Centraal hierin staat het rapport 'Rising global interest in farmland' van de Wereldbank (zie inleiding).

De andere organisaties die het onderzoeksobject vormen, betreffen Non Governmental Organisations (NGO's). De verschillende NGO's waarvan de rapporten in dit onderzoek zijn opgenomen lopen uiteen wat betreft de doelen die zij nastreven en de achtergronden van de mensen die van deze NGO's deel uit maken. De belangrijkste organisaties zijn, FIAN (FoodFirst Information and Action Network), GRAIN (Genetic Resources Action International Network), IFPRI (The International Food Policy Research Institute) en IIED (International Institute for Environment and Development).

FIAN is een internationale mensenrechten organisatie, welke pleit voor het recht op voldoende voedsel, waarbij de focus met name ligt op het recht voor mensen zichzelf te kunnen voeden. FIAN bestaat vooral uit juristen en behandelt concrete casussen, gevallen waarin mensen het basisrecht op voedsel niet wordt voldaan. FIAN's werk is gebaseerd op de Universele Declaratie van de rechten van de mens en andere internationale instrumenten gericht op mensenrechten. 'FIAN bekleedt een consultatieve functie ten opzichte van de Verenigde Naties (Suárez 2006 in: Rosset, Patel, Courville 2006: 194; FIAN.org).'

De tweede NGO wiens rapport in dit onderzoek behandeld wordt is GRAIN. Deze organisatie is een klein internationaal orgaan zonder winstoogmerk, welke tracht kleine boerenbedrijven en sociale bewegingen te ondersteunen bij hun worstelingen om gemeenschappelijk bestuurd voedselsystemen te realiseren die gebaseerd zijn op een hoge mate van biodiversiteit (GRAIN.org).

IFPRI is een vereniging van wetenschappers die processen van voedselproductie, handel, consumptie en voeding analyseren. Het grootste doel is het verminderen van armoede (Lipton & van der Gaag, 1993: vii).

De vierde en laatste Non Gouvernementele Organisatie waarvan een rapport zal worden behandeld in dit onderzoek, is IIED. Het IIED is een invloedrijk kennisinstituut dat onderzoek doet naar internationale ontwikkeling en milieubeleid en velerlei publicaties omtrent deze onderwerpen op haar naam heeft (IIED.org). IIED biedt een platform waarbinnen vele verschillende auteurs kunnen publiceren. Ook het thema landrechten is aan de aandacht van het IIED niet ontgaan. Sommige van de behandelde rapporten zijn geschreven in samenwerking met andere organisaties en auteurs die niet aan de organisatie gelieerd zijn.

2.2 Onderzoeksmateriaal

Het onderzoeksmateriaal bestaat voornamelijk uit het rapport van de Wereldbank, in combinatie met de rapporten die de verschillende NGO's hebben geproduceerd. In 'Rising global interest in farmland', gepubliceerd door de Wereldbank in 2010, wordt de huidige situatie rondom de handel in landrechten in ontwikkelingslanden beschreven en mogelijkheden aangereikt omtrent hoe om te gaan met dit onderwerp. Er zal worden gekeken hoe dit rapport is vorm gegeven en hoe het zich verhoudt tot rapporten van andere organisaties. Ook zullen het rapport van de Wereldbank en de andere rapporten worden vergeleken met bestaande theorieën die zich bezighouden met enkele thema's die centraal staan in de discussie over landhandel. Dit zijn de thema's eigendom en schaal. Daarnaast zal worden gekeken welke rol een goede code of conduct speelt in de verschillende rapporten.

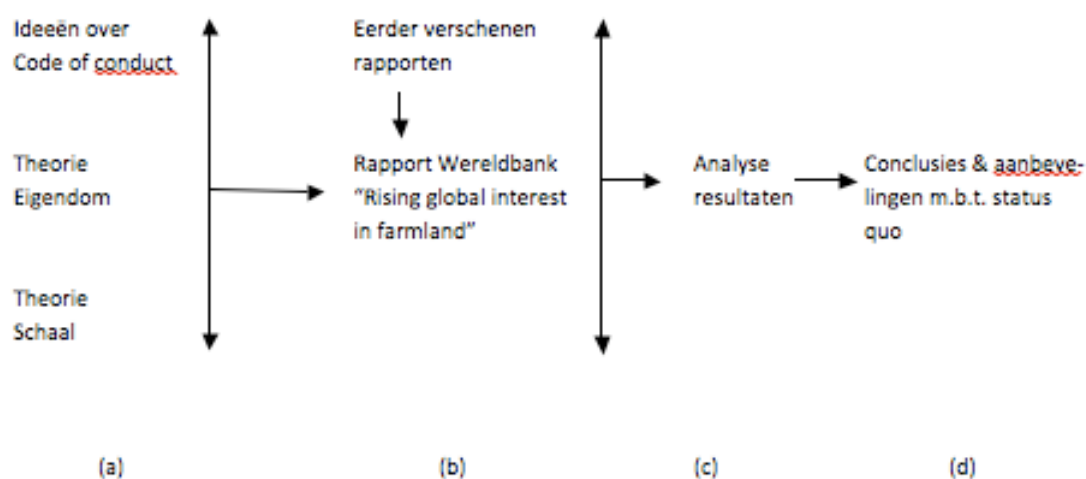
Er zijn verschillende visies op de idee van een *code of conduct*; een set van regels die idealiter universeel toepasbaar is op de praktijk van landrechten. In dit onderzoek zal onder andere gebruik worden gemaakt van de idee van 'governing the commons' van Elinor Ostrom (1990). Een belangrijke voorwaarde die zij stelt voor een *code of conduct* is dat een ieder die betrokken is ook de mogelijkheid heeft zelf hierop invloed uit te oefenen en dat de beslissingen die in dit proces worden genomen, ook door derde partijen worden geaccepteerd. Ook Paul Collier (2007) heeft een interessante zienswijze op de mogelijkheden en beperkingen van een *code of conduct*. Om dergelijke regels en afspraken goed te laten functioneren, is het volgens hem onontkoombaar dat deze duidelijk en helder zijn voor alle betrokken partijen. Tevens dienen zij het enigszins

eens te zijn met de afspraken, zodat zij deze niet zullen gaan dwarsbomen. De verschillende visies worden in het theoretisch kader (hoofdstuk 3) uitgebreid uiteengezet.

Veel discussies die gevoerd worden omtrent landrechten leiden terug naar de thema's eigendom en schaal. De focus op eigendom komt voort uit de vraag of landrechten in handen van de lokale bevolking moeten blijven of verkocht moeten worden, zodat er meer kapitaal voor handen is in de betreffende landen. Ook in deze discussie vormen de standpunten van Ostrom (1990) en Collier (2007) belangrijke kaders. Een andere auteur is Hernando De Soto, die in zijn boek 'The mystery of capital' (De Soto, 2000), ingaat op het gebrekkig functioneren van een kapitalistisch systeem in ontwikkelingslanden. De Soto wijdt het niet succesvol zijn van het kapitalisme in ontwikkelingslanden voornamelijk aan het niet vastleggen van bezittingen (zie 3.2). Het thema schaal behandelt het vraagstuk of men de productiviteit van kleinschalige landbouw zou moeten bevorderen, of de nadruk zou moeten leggen op grootschalige plantagelandbouw, omdat dit de enige rendabele optie zou zijn. De thema's eigendom en schaal zijn uitgebreid terug te vinden in het theoretisch kader (hoofdstuk 3).

2.3 Onderzoeksmodel

In het model in figuur 1 is schematisch weergegeven hoe het onderzoeksmateriaal zich tot elkaar verhoudt en hoe dit onderzoek tot stand gekomen is.

(Figuur 1: Onderzoeksmodel)

Dit onderzoek tracht te achterhalen hoe bestaande theorieën (a) over het omgaan met landrechten, samen met eerder verschenen rapporten (b), hebben geleid tot de standpunten die de Wereldbank inneemt in haar rapport 'Rising global interest in farmland' (b). Ook zullen de op zichzelf staande rapporten van de betrokken organisaties worden bekeken en geanalyseerd (c). Aan de hand van de analyse zullen vervolgens conclusies worden getrokken en aanbevelingen worden gedaan aangaande de status quo in het denken over landrechten (d). Het betreft hier aldus een theorievormend onderzoek, dat de standpunten van meerdere instanties en theorieën analyseert, teneinde een coherente beschrijving te geven van de huidige situatie omtrent het denken over landrechten. Het onderzoek zal ook gedeeltelijk theorietoetsend zijn. Dit geschiedt vooral in het gebruik van de theorieën die worden gehanteerd bij de analyse van de rapporten.

3 Theorie

Voor het beantwoorden van de vragen die in dit onderzoek worden behandeld zal worden uitgegaan van bestaande theorieën die daarin van meerwaarde worden geacht.

In de discussie die er bestaat over hoe om te gaan met landrechten in ontwikkelingslanden, worden veel verschillende aspecten behandeld. Verschillend denken over deze aspecten, in combinatie met een gebrek aan harde bewijzen uit de praktijk over wat de beste aanpak is in de huidige situatie, leidt tot weinig consensus.

Een van de belangrijkste discussiepunten in het debat rondom landacquisities, is de vraag of de beste oplossing voor armoedebestrijding ligt in het bevorderen van privébezit en het bedrijven van kleinschalige landbouw óf juist in het moderniseren en op grotere schaal bedrijven van landbouw. Een ander belangrijk discussiepunt is welke eigendomsvorm het beste is. Enerzijds zijn er voorstanders van het verbeteren van de registratiesystemen die zorgen voor een formele registratie van landeigendom, zodoende beschikken mensen over persoonlijk kapitaal en kunnen dit gaan inzetten om meer kapitaal te vergaren. Anderzijds zijn er actoren die van mening zijn dat grote landacquisities en de ontwikkeling van bedrijven zorgen voor regulier betaald werk en technologieoverdracht en dat dit de betere weg naar ontwikkeling is.

In dit hoofdstuk wordt een uiteenzetting gegeven van enkele theorieën over eigendom en schaal, aangaande het tegengaan van armoede in rurale gebieden en de rol die landbouw hierin speelt. Daarnaast zal worden ingegaan op het belang van een goede Code of Conduct.

3.1 Code of Conduct

De beschreven discussies omtrent landrechten kennen een veelheid aan ideeën en meningen. De meeste betrokken partijen zijn van mening dat er een algemeen geldende set van regels moet komen waar alle betrokken partijen zich aan moeten houden. Een dergelijke Code of Conduct is altijd specifiek voor een bepaalde situatie ontworpen. In deze paragraaf worden enkele sets van richtlijnen gepresenteerd die opgesteld zijn rondom vergelijkbare thema's, om zo een indicatie te geven van hoe een Code of Conduct voor de omgang met landrechten eruit zou kunnen zien.

Elinor Ostrom beschrijft in haar boek 'Governing the commons' (Ostrom, 1990), welke regels en instituties nodig zijn voor het duurzaam beheren van gemeenschapsgoederen. Een belangrijke voorwaarde die zij stelt voor dit goede beheer van gemeenschapsgoederen en het goed functioneren van de instituties die hierin actief zijn, is dat een ieder die betrokken is ook de mogelijkheid heeft zelf hierop invloed uit te oefenen en dat deze invloed door externe instituties wordt gerespecteerd. Ostrom stelt dat wanneer men wil dat alle partijen voordeel hebben van het gebruik van gemeenschapsgoederen, er met een aantal problemen moet worden afgerekend, namelijk: free-riding, de toegewijde van betrokkenen aan het proces, het vormen van nieuwe instituties en het controleren of een ieder zich houdt aan de gestelde sets aan regels. Daarnaast introduceert Ostrom een aantal principes waaraan moet worden voldaan om op een goede manier het gebruik van gemeenschapsgoederen te organiseren.

- Clearly defined boundaries (effective exclusion of external unentitled parties);
- Rules regarding the appropriation and provision of common resources are adapted to local conditions;
- Collective-choice arrangements allow most resource appropriators to participate in the decision-making process;
- Effective monitoring by monitors who are part of or accountable to the appropriators;
- There is a scale of graduated sanctions for resource appropriators who violate community rules;
- Mechanisms of conflict resolution are cheap and of easy access;
- The self-determination of the community is recognized by higher-level authorities;
- In the case of larger common-pool resources: organization in the form of multiple layers of nested enterprises, with small local CPRs at the base level.

(Ostrom, 1990, p. 90)

Ostrom gaat hier meer in op de omgang met gemeenschapsgoederen door de lokale gemeenschap. Maar haar regels zijn grotendeels ook zeker van toepassing bij grootschalige landacquisities. Ostrom lijkt uit te gaan van een situatie waarin controle op een redelijk transparante wijze kan plaatsvinden. De vraag rijst of het juist niet interessant is om grote investeerders te behandelen als iedere andere partij die

aanspraak maakt op de gemeenschapsgoederen en ze dus geen bevoorrechte positie te geven, in de praktijk lijkt dit namelijk wel plaats te vinden.

Collier geeft in zijn boek *The Bottom Billion* aan dat het voor betrouwbaar investeren in ontwikkelingslanden belangrijk is dat er een investment charter wordt opgesteld, waarin bepaalde afspraken worden vastgelegd: "An investment charter would set out some simple rules to which a government would commit itself in its treatment of investors." (Collier, 2007, p. 153). Een dergelijke overeenkomst biedt zekerheid voor investeerders, dat het land waarin zij investeren hun geld niet confisqueert, want zodoende worden ook de allerarmste landen aantrekkelijker voor investeerders.

Een voorstel voor een dergelijke overeenkomst dat Collier in zijn boek aanhaalt, was het Multilateral Agreement on Investment door de Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) in de late jaren '90. Dit initiatief werd echter tegengewerkt door twee groepen. Regeringen van ontwikkelingslanden, omdat zij bestaan uit populisten en criminelen, aldus Collier (2007). Anderzijds door NGO's die vermoedden dat het ging om een samenwerking van rijke landen voor het beschermen van hun investeringen. Collier zegt echter dat er voor de ontwikkelingslanden geen kapitaal valt te beschermen, omdat de risico's investeerders hebben afgeschrikt. Om buitenlandse investeringen in ontwikkelingslanden te bevorderen lijkt het belangrijk om duidelijke afspraken vast te leggen waaraan de partijen moeten voldoen. Om dergelijke afspraken goed te laten functioneren, is het echter van groot belang dat alle betrokken partijen zich kunnen vinden in de afspraken en deze niet zullen tegenwerken. Daarnaast moeten de doelen van dergelijke afspraken voor alle partijen duidelijk zijn.

Collier werkt zijn eigen ideeën voor een set van regels verder uit in zijn *Natural Resource Charter*. De missie die dit initiatief zichzelf stelt luidt als volgt: 'To ensure the huge opportunities for economic development and prosperity provided by resource discoveries and commodity booms will never again be missed (www.naturalresourcecharter.org).' Hiermee wil hij voorkomen dat nogmaals gebeurt wat de Bottom Billion landen is overkomen in de jaren '80 en '90, toen de opbrengsten van nieuw gevonden hulpbronnen in de betreffende landen niet ten goede zijn gekomen aan de ontwikkeling van de samenleving. Dit Natural Resource Charter lijkt echter enkel gericht op niet hernieuwbare hulpbronnen. Dit valt reeds op te maken uit de missie die spreekt over nieuwe ontdekkingen. Daarnaast wordt er ook in sociale media over het Natural Resource Charter gediscussieerd. Op de facebookpagina van het charter (www.facebook.com/naturalresourcecharter) wordt ook enkel gesproken over mijnbouwproducten en dergelijke grondstoffen. Toch zijn er wel een aantal interessante

voorwaarden te herkennen die ook van toepassing zouden zijn op de handel in landbouwproducten.

- Successful natural resource management requires *government accountability to an informed public*.
- Resource projects can have significant positive or negative local economic, environmental and social effects which should be identified, explored, accounted for, mitigated or compensated for at all stages of the project cycle.
- Resource revenues should be used primarily to promote sustained, inclusive economic development through enabling and maintaining high levels of investment in the country.
- The *home governments* of extractive companies and *international capital centers* should require and enforce best practice.

(www.naturalresourcecharter.org/precepts)

3.2 Eigendomsrechten en landgebruik

Er worden veel vragen gesteld over de effecten van grootschalig grondbezit in ontwikkelingslanden, zowel buitenlands als binnenlands beheerd. Deze vragen richten zich onder andere op de rechtmatigheid en de gevolgen die grootschalig grondbezit heeft voor de ontwikkeling van een land. Een positief gevolg kan zijn dat er bedrijven worden ontwikkeld die werkgelegenheid opleveren voor grote groepen mensen. 'Admittedly, the jobs are far from wonderful, but they are an improvement on the drudgery and boredom of a small farm, or of hanging on a street corner trying to sell cigarettes (Collier, 2007, p. 83).' Een minder positieve situatie is die waarin land enkel wordt gebruikt voor het winnen van niet hernieuwbare natuurlijke hulpbronnen, zoals Collier beschrijft. Deze vorm van grondgebruik, draagt weinig bij aan de ontwikkeling van het land zelf en zeker niet aan die van de bevolking. 'The production of primary commodities is basically land-using, and exporting them is most likely to benefit the people who own the land (Collier, 2007, p. 81)'. In de praktijk levert dit type grondgebruik nauwelijks werkgelegenheid op en het geld dat ervoor betaald wordt gaat rechtstreeks naar de leiders van het land en komt zodoende niet ten goede aan de ontwikkeling van het land en de bevolking. Collier geeft aan dat landen hierdoor vaak negatief uit hun 'commodity boom' komen.

Elinor Ostrom gaat in haar boek *Governing the Commons* uitgebreid in op de voor- en nadelen van verschillende vormen van landeigendom (Ostrom, 1990). Zij beschrijft de praktijk van problemen die zich voordoen bij het gezamenlijk beheren en gebruiken van gemeenschapsgoederen. Het probleem aangaande het gebruik van gemeenschapsgoederen is dat het gebruik van de een de mogelijkheid van de ander om hiervan gebruik te maken beïnvloedt. Om dit probleem op te lossen moeten er volgens Ostrom instituties worden gecreëerd die het gebruik reguleren. Ostrom stelt bijvoorbeeld voor dat de gemeenschapsgoederen kunnen worden verhandeld in een markt waarin ze worden beschouwd als privébezit. Zodoende zou er een eerlijke prijs worden betaald voor de gemeenschapsgoederen zoals water, die in het geval van grote landdeals in ontwikkelingslanden vaak indirect worden verhandeld. Verder stelt Ostrom dat mensen in hun gebruik van gemeenschapsgoederen niet altijd zijn opgesloten in een prisoners dilemma, waarbij teveel uit eigenbelang wordt gehandeld, maar ook zelf de situatie kunnen veranderen door een samenwerkingsverband aan te gaan. De vraag is dus of de huidige gang van zaken met betrekking tot de handel in landrechten, die ervoor zorgt dat landrechten steeds minder vaak in handen zijn van de lokale bevolking, zorgt voor een situatie waarin de ene partij profiteert ten koste van de ander. Of ontstaat er vanzelf een situatie waarin alle betrokken partijen voordeel hebben bij de manier waarop de gemeenschapsgoederen worden gebruikt.

Hernando De Soto gaat in zijn boek *The mystery of capital* (De Soto, 2000) in op het niet functioneren van een kapitalistisch systeem in ontwikkelingslanden. Een kapitalistisch vrije-marktsysteem lijkt niet te kunnen functioneren in ontwikkelingslanden. In zijn boek stelt De Soto dat een gebrek aan begrijpelijke formele eigendomsrechten verklaart waarom mensen in ontwikkelingslanden niet in staat zijn hun natuurlijke hulpbronnen om te zetten in productief kapitaal. Deze stelling veronderstelt dat het inrichten van betere formele instituties en formeel vastgelegde landrechten onderdeel is van de oplossing voor onderontwikkeling. Volgens De Soto ligt de oplossing erin, de formele en niet formele economieën in ontwikkelingslanden samen te voegen. Zonder officiële eigendomsrechten van hun grond en huis, is het voor de inwoners van ontwikkelingslanden onmogelijk het kapitaal dat zij bezitten in te zetten voor het genereren van meer kapitaal. Daarom stelt De Soto dat overheden goede instituties moeten creëren voor het vastleggen van eigendomsrechten, die volgens hem vaak al informeel tussen burgers onderling zijn vastgelegd. Zodoende kan men zijn bezit inzetten als onderpand, dit gebruiken voor het aangaan van een lening en hiermee een inkomen vergaren.

Collier benadrukt de noodzaak van meer grote investeringen voor de ontwikkeling van de armste landen. 'Without radically higher private investment the reforming countries will not be able to reach middle-income status but will linger in limbo and risk falling back into one of the traps.' (Collier, 2007, p. 155). De traps zijn bepaalde omstandigheden die Collier beschrijft, die ervoor zorgen dat de armste landen in een neerwaartse spiraal terecht komen. Collier is een duidelijke voorstander van buitenlandse investeringen en buitenlands bezit van land. Investerings kunnen in principe ook uit het binnenland komen, maar Collier benadrukt het belang van buitenlandse investeringen, omdat ontwikkeling zonder buitenlands geld, in zijn ogen onmogelijk is (Collier, 2007).

3.3 De schaal waarop landbouw wordt bedreven

Er bestaat veel onenigheid over de schaal waarop ontwikkeling in de landbouw plaats moet vinden in ontwikkelingslanden. Dat er iets moet veranderen, daar lijken de meeste betrokkenen het wel over eens. Een voorstander van schaalvergroting is Paul Collier. In zijn boek *The Bottom Billion* (2007) maakt Collier een onderscheid tussen ontwikkelingslanden en de *bottom billion* landen. De *bottom billion* is een groep van de minst welvarende landen, die niet meegaan in de ontwikkeling en waar gezamenlijk een miljard van de wereldbevolking woont. Ontwikkelingslanden zijn landen die momenteel een zekere groei doormaken en langzaam aansluiting vinden bij de wereldeconomie. De *bottom billion* betreft de landen met de armste wereldburgers, landen die geen economische groei kennen, maar juist stagnatie of achteruitgang. Volgens Collier is er vanuit ontwikkelingsorganisaties onvoldoende aandacht voor de *bottom billion*, omdat zij zich liever begeven in landen waar de omstandigheden beter zijn en het eenvoudiger en prettiger werken is.

Collier is van mening dat veel ontwikkelingsorganisaties zich teveel toeleggen op bijzaken en daarbij de hoofdzaak onderbelicht laten, namelijk zorgen voor groei, die nu uitblijft. Collier is een neoklassieke econoom en wil de aansluiting bij de mondiale economie van de minst ontwikkelde landen bevorderen. Hij is van mening dat economische groei als doel vaak een te negatieve bijklank heeft bij veel organisaties. Het probleem van de landen waar de *bottom billion* zich bevinden, is niet dat zij het verkeerde type economische groei hebben gehad, maar dat er nooit sprake geweest is van groei (Collier, 2007, p. 11). Deze groei moet zo snel mogelijk verwezenlijkt worden. Naarmate de wereldeconomie doorontwikkelt, zal de integratie voor de allerarmste

landen enkel moeilijker worden. Met het oog op voedselvoorziening en hoe de toekomst van de landbouw er voor de *bottom billion* uit moet zien, is Collier voorstander van modernisering en schaalvergroting in de landbouw. Om de wereld van voedsel te voorzien, zullen een aantal politieke stappen moeten worden genomen. Allereerst zal er wereldwijd behoefte zijn aan meer commerciële landbouw, niet minder. Het Braziliaanse model van hoogproductieve grote boerderijen kan volgens Collier direct worden overgenomen in gebieden waar land onvoldoende wordt benut (Collier, 2007). Ten tweede heeft de wereld meer behoefte aan wetenschap: de Europese en daarop volgende Afrikaanse ban op genetisch gemanipuleerde gewassen, vertragen het tempo waarmee agrarische productiviteit toeneemt, tegenover een zeer snel toenemende vraag naar voedsel (Collier, 2007, p. 68).

Ook vanuit een fundamenteel andere achtergrond zijn er wetenschappers die meer grootschalige landbouw in ontwikkelingslanden voorstaan. John Sender is een neo-Marxistische econoom die veel veldwerk verricht. Hij is van mening dat er in de wetenschap over het algemeen te pessimistisch wordt gedacht over de ontwikkeling van Afrika. Hij heeft veel kritiek op de visie die de Wereldbank volgens hem heeft op ontwikkeling. Zo wijst hij onder andere op een rapport van de Wereldbank dat concludeert: 'Progress in reducing poverty in the region as a whole has, for the most part been negligible (Sender, 1999, p.90).' Sender vindt een dergelijke benadering te beperkt en vindt dat men oog moet hebben voor meer aspecten. 'The approach is far too simple; it fails to appreciate the complexity of processes of social and economic change in very poor economies, focusing too exclusively on only one aspect of the peculiar and unappealing dynamics of capitalist development; the aspect of capitalist accumulation that Marx (1853) so precisely described as "sickening to human feeling" (Sender, 1999, p.90).' Waar Collier dus vindt dat economische groei voorop moet staan, vindt Sender juist dat deze teveel voorop wordt gesteld en er te weinig aandacht is voor de invloed van andere processen. Toch komen zij beide tot dezelfde gewenste oplossing voor onderontwikkeling, namelijk schaalvergroting in de landbouw.

Er zijn twee duidelijk verschillende interpretaties van processen van modernisering in de landbouw en hun gevolgen voor armoede. Volgens voorstanders zorgt modernisering, of kapitalistische ontwikkeling, voor een toename in bedrijfsgrootte en in de vraag naar arbeid. Zo zou moderne landbouw zorgen voor werkgelegenheid voor de rurale bevolking die een voorkeur zou hebben voor het verdienen van een loon, boven het onzekere bestaan op een minder productieve kleine boerderij waar men verbouwt om in de eigen behoeften te voorzien (Sender & Johnston, 2004). Dit win-win

scenario zou dus zorgen voor een toename in schaal (en efficiëntie), opbrengst en werkgelegenheid, het laatste ten voordele van de arme rurale bevolking. Volgens de tegenstanders, vergroot modernisering de gemiddelde bedrijfsgrootte, maar zonder de arbeid die niet meer nodig is in de kleinschalige landbouw, waarvoor het land voorheen werd gebruikt, op te nemen. Daarom wijzen zij op het belang van het behouden van de toegang tot land voor de armen, om zo te zorgen voor een vangnet van zelfvoorziening. (Chimhowu & Woodhouse, 2006).

Sender ziet goede rurale arbeidsmarkten voor betaald werk en schaalvergroting als de belangrijkste vereisten voor het tegengaan van armoede. Tot voor kort bleven rurale arbeidsmarkten een ondergeschikte rol spelen in beleidsdiscussies over groei, werkgelegenheid en armoedebestrijding in sub-Sahara Afrika (Cramer, Oya, Sender, 2008, p.1). Uit onderzoek dat Sender heeft uitgevoerd in Mozambique blijkt dat de arbeidsmarkt voor betaald werk een centrale rol speelt in de economische vooruitzichten van vele rurale Afrikanen. Sender is van mening dat beleid erop gericht moet zijn om te zorgen voor meer redelijk betaalde loonarbeid in zowel de agrarische als niet agrarische sectoren. Deze banen zijn volgens hem essentieel voor het bereiken van economische groei en het tegengaan van armoede. Om dit te bereiken zal er schaalvergroting moeten plaatsvinden (Cramer, Oya, & Sender, 2008).

Momenteel zijn ontwikkelingslanden te sterk afhankelijk van de export van onverwerkte basisproducten. De opbrengsten hiervan komen vaak niet bij de armen terecht. 'By contrast, manufactures and services offer much better prospects of equitable and rapid development. They use labor rather than land. The opportunity to export raises the demand for labor. Since the defining characteristic of developing countries is that they have a lot of unproductive labor, these exports are likely to spread the benefits of development more widely (Collier, 2007, p. 81).' Fiscaal beleid en financiële prikkels kunnen worden vormgegeven om de productie van gewassen die relatief veel betaalde arbeid vereisen te bevorderen (Cramer et al., 2008, p. 5). Sender is van mening dat ontwikkelingsgeld gebruikt moet worden voor het helpen creëren van een rurale arbeidsmarkt, die zorgt voor een betrouwbare inkomstenbron voor werknemers. Hij is van mening dat de nadruk vaak teveel ligt op het helpen van kleinschalige boeren, die vaak slecht en onregelmatig betalen wanneer zij mensen in dienst hebben. Voor een structurele aanpak moet men zich richten op een betere arbeidsmarkt.

Een voorstander van het verbeteren van de opbrengsten in de kleinschalige landbouw is Ian Scoones; 'Professorial Fellow at the Institute of Development Studies at the University of Sussex, co-director of the ESRC STEPS Centre at Sussex and joint convenor of the Future Agricultures Consortium (www.ianscoones.net).' Scoones benadrukt de negatieve effecten van moderne landbouwmethoden wereldwijd en de beperkingen die hieraan gekoppeld zijn en steeds beter zichtbaar worden in de praktijk. 'In an era of rapid change and growing risk and uncertainty, agricultural policy and practice in the developing world is encountering a number of limitations which reveal inadequacies in its long-term sustainability and its capacity to meet a range of objectives (Scoones, Thompson, 2009, p.386).' Hij wijst op de beperkingen van gemanipuleerde gewassen, de degradatie van land en het verdwijnen van de biologische en culturele diversiteit. Daarnaast wijst hij ook op de onzekere bestaansrechten van de lokale bevolking en armoede binnen gemeenschappen die afhankelijk zijn van landbouw. Scoones betwijfelt of de moderne landbouw die zich in de laatste decennia heeft ontwikkeld, in staat is om de oplossing te zijn voor de uiteenlopende en complexe problemen waarmee men in de 21e eeuw te maken krijgt.

Ook de Wereldbank heeft altijd aangegeven dat de meest gewenste oplossing ligt in het verbeteren van de kleinschalige landbouw waar dit mogelijk is. De Wereldbank geeft echter wel aan dat er een tweesporenbeleid moet worden gehanteerd, waarbij gelijktijdig wordt gewerkt aan het verbeteren van de opbrengsten in de kleinschalige landbouw en ook aan het uitbreiden van de oppervlakte van de gebruikte landbouwgrond (zie hoofdstuk 4). Een andere organisatie die de voorkeur geeft aan het verbeteren van de kleinschalige landbouw is GRAIN (zie hoofdstuk 5). Ook tussen de voorstanders van kleinschalige landbouw bevinden zich wederom twee partijen die vanuit verschillende achtergronden beide tot dezelfde geprefereerde oplossing komen. GRAIN is een organisatie die juist veel commentaar heeft op het werk van de Wereldbank, maar wel de voorkeur voor kleinschalige landbouw met hen deelt. GRAIN heeft veel commentaar op het rapport van de Wereldbank en vindt dat zij te weinig waardevolle informatie geeft. 'The report is both a disappointment and a failure. Everyone was expecting the Bank to provide new and solid on-the-ground data about these "large scale land acquisitions". But there is hardly anything new in the whole 160-plus page document (GRAIN.org).

Er is dus geen duidelijke scheiding te herkennen, die ervoor zorgt dat partijen die uit tegengestelde scholen komen, ook voor verschillende oplossingen kiezen. Dit feit onderstreept de complexiteit van het onderwerp en laat zien dat verschillende benaderingen toch tot een voorkeur voor dezelfde oplossingen kunnen leiden.

4 Opinie van de Wereldbank aangaande landacquisities en landbouwontwikkeling

De Wereldbank zegt dat de huidige trend van grote landacquisities verstrekkende effecten kan hebben op lokale leefgemeenschappen en hun ontwikkelingspaden. Dit heeft gezorgd voor de grote belangstelling voor het fenomeen van alle partijen die er momenteel bij betrokken zijn. Het rapport van de Wereldbank is bedoeld om het gebrek aan informatie dat bestaat in de praktijk van landrechten in te vullen en heeft hierbij vier doelen.

- Use empirical evidence to inform governments in client countries, especially those with large amounts of land, as well as investors, development partners, and civil society, about what is happening on the ground.
- Put these events into context and assess their likely long-term impact by identifying global drivers of land supply and demand and highlighting how country policies affect land use, household welfare, and distributional outcomes at the local level.
- Complement the focus on demand for land with a geographically referenced assessment of the supply side, i.e. the availability of potentially suitable land for rainfed cultivation.
- Outline options for different actors to minimize risks and capitalize on opportunities to contribute to poverty reduction and economic growth, especially in rural areas (Deininger et al., 2010, p. ix).

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de inhoud van het rapport van de Wereldbank, in het bijzonder de afspraken die de Wereldbank voorstelt, om landhandel en het beheren van land in goede banen te leiden. Ook is er aandacht voor schaal en eigendom ten aanzien van landaankopen.

4.1 Code of Conduct

De Wereldbank heeft samen met haar partners zeven principes opgesteld voor verantwoord investeren in landbouw en landbouwgrond. De Wereldbank denkt dat met deze principes recht wordt gedaan aan de investeerders alsmede het veilig stellen van landrechten.

Principles for responsible agro-investment

1. *Respecting land and resource rights.* Existing rights to land and associated natural resources are recognized and respected.
2. *Ensuring food security.* Investments do not jeopardize food security but strengthen it.
3. *Ensuring transparency, good governance, and a proper enabling environment.* Processes for acquiring land and other resources and then making associated investments are transparent and monitored, ensuring the accountability of all stakeholders within a proper legal, regulatory, and business environment.
4. *Consultation and participation.* All those materially affected are consulted, and the agreements from consultations are recorded and enforced.
5. *Responsible agro-investing.* Investors ensure that projects respect the rule of law, reflect industry best practice, are economically viable, and result in durable shared value.
6. *Social sustainability.* Investments generate desirable social and distributional impacts and do not increase vulnerability.
7. *Environmental sustainability.* Environmental impacts of a project are quantified and measures are taken to encourage sustainable resource use while minimizing and mitigating the risk and magnitude of negative impacts. (Deininger et al., 2010, p. x)

Het doel dat de Wereldbank nastreeft is om deze principes operationeel en algemeen erkend te krijgen. Momenteel wordt er volgens de Wereldbank bij grote landtransfers onvoldoende gekeken naar de effecten op de langere termijn. De Wereldbank geeft aan dat de focus bij landdeals momenteel te veel ligt op de vraag naar land door investeerders en meer zou moeten komen te liggen op de mogelijkheden voor het uitbreiden van de hoeveelheid landbouwgrond en het verbeteren van de productiviteit in de landbouw (Deininger et al., 2010). De media richten zich volgens de Wereldbank teveel op de nadelige effecten van grote landdeals voor ontwikkelingslanden en te weinig op de ontwikkelingsmogelijkheden die deze deals die landen juist bieden. Door middel van het opstellen van regels en het tonen van goede voorbeelden van landacquisitie probeert het rapport om richtlijnen te bieden voor het vormgeven van toekomstige acquisities. De Wereldbank is van mening dat landen met een relatief grote landvoorraad voordeel kunnen hebben van de toenemende vraag naar land en deze kunnen inzetten voor hun sociale en economische ontwikkeling. Om positieve effecten te hebben voor de ontwikkeling, zullen de transacties wel aan de nodige criteria moeten

voldoen. 'For investments to provide local benefits, mechanisms need to be in place ensuring technical and economic viability, consistency with local land use plans and taxation regimes, and transfers of assets from nonviable projects (World Bank, 2010, p.xxi).'

Uit onderzoek van de Wereldbank in verschillende landen blijkt dat de manier waarop landrechten worden verkregen en welke voorwaarden hieraan zijn verbonden grote invloed heeft op de effecten voor de fysieke omgeving en de mate van ontwikkeling. 'While requiring self-cultivation or productive use may make sense, requiring forest clearance as a precondition for gaining property rights, as in Brazil, can lead to potentially wasteful processes of area expansion with high social and environmental costs and only limited benefits (Deininger et al., 2010, p. 31).'

De regels die de Wereldbank in dit rapport stelt moeten ervoor zorgen dat enkel die landtransfers plaatsvinden, die daadwerkelijk een positief effect hebben op ontwikkeling. Om de 'principles for responsible agro-investment' goed te laten werken moet er duidelijkheid zijn over een aantal onderwerpen, waarin veel verschil is tussen landen.

- Rights recognition: Rights to land and natural resources need to be recognized, clearly defined, identifiable on the ground, and enforceable at low cost. This is to ensure that local people benefit from investments, and that investors enjoy tenure security that encourages them to make long-term investments.
- Voluntary transfers: Transfers of land rights should be based on users' voluntary and informed agreement, provide them with a fair level of proceeds, and not involve expropriation for private purposes. To create these preconditions, local people need to be aware of their rights, the value of their land, and ways to contract, and have assistance in analyzing investment proposals, negotiating with investors, monitoring performance and ensuring compliance.
- Technical and economic viability: For investments to provide local benefits, ways to ensure technical and economic viability need to be in place, consistency with local land use plans and taxation regimes be ensured, and effective ways to transfer assets of nonperforming projects be available.
- Open and impartial processes: Information on prices, contracts, rights, and ideally land use plans should be publicly available, with parties fully aware of and able to enforce any agreements they entered and with public agencies performing their functions effectively. To effectively perform their respective functions, all stakeholders, in particular governments, need access to accurate

and up-to-date information on opportunities, actual transfers, and the technical and economic impact of large investments.

- Environmental and social sustainability: To prevent investments from generating negative externalities, areas not suitable for agricultural expansion need to be properly protected from encroachment, environmental policies clearly defined and adhered to, and social safeguards (including provisions on gender and worker welfare) defined and implemented (Deininger et al., 2010, p. 68).'

Dergelijke regels zijn in het belang van alle betrokken partijen bij landacquisities en een goede operationalisatie zal dus moeten worden nagestreefd. 'Tangible support to help target countries build the institutional capacity and strengthen the evidence base to make principles operational will thus benefit everybody (Deininger et al., 2010, p. 93).'

4.2 Eigendomsrechten en landgebruik

De Wereldbank geeft niet aan dat eigendomsrechten altijd in de handen van de lokale bevolking moeten zijn, dan wel beter verkocht kunnen worden aan grote investeerders. Zij zegt dat de omgang met eigendomsrechten per situatie verschilt. Wat het meest wenselijk is hangt sterk samen met de manier waarop land momenteel gebruikt wordt, in hoeverre landrechten formeel zijn vastgelegd en voor welk soort gebruik land het meest geschikt is. Dit kan uiteenlopen van land dat zich het beste leent voor kleinschalige landbouw, tot land dat geschikt is voor grootschalige plantagelandbouw. Er moet goed gekeken worden naar het huidige gebruik van grond en hoe de huidige gebruiks- en eigendomsrechten in elkaar zitten. Dit zowel in het belang van de bewoners als van de investeerders. Ook voor deze tweede groep is het van belang bepaalde zekerheden te hebben, wanneer zij investeringen voor de lange termijn willen doen. 'Rights to land and associated natural resources need to be recognized, clearly defined on the ground, and enforceable at low cost. This includes both ownership and user rights to lands that are managed in common areas, state lands, and protected areas (Deininger et al., 2010, p. 68).'

De Wereldbank wil het agro-ecological potential van landen in kaart brengen om zo te kunnen bepalen welke gebieden zich lenen voor verantwoord investeren. De AgroEcological Zoning methode heeft de Wereldbank overgenomen van de FAO en wordt verder beschreven op pagina 32. De Wereldbank stelt dat op deze manier ook de

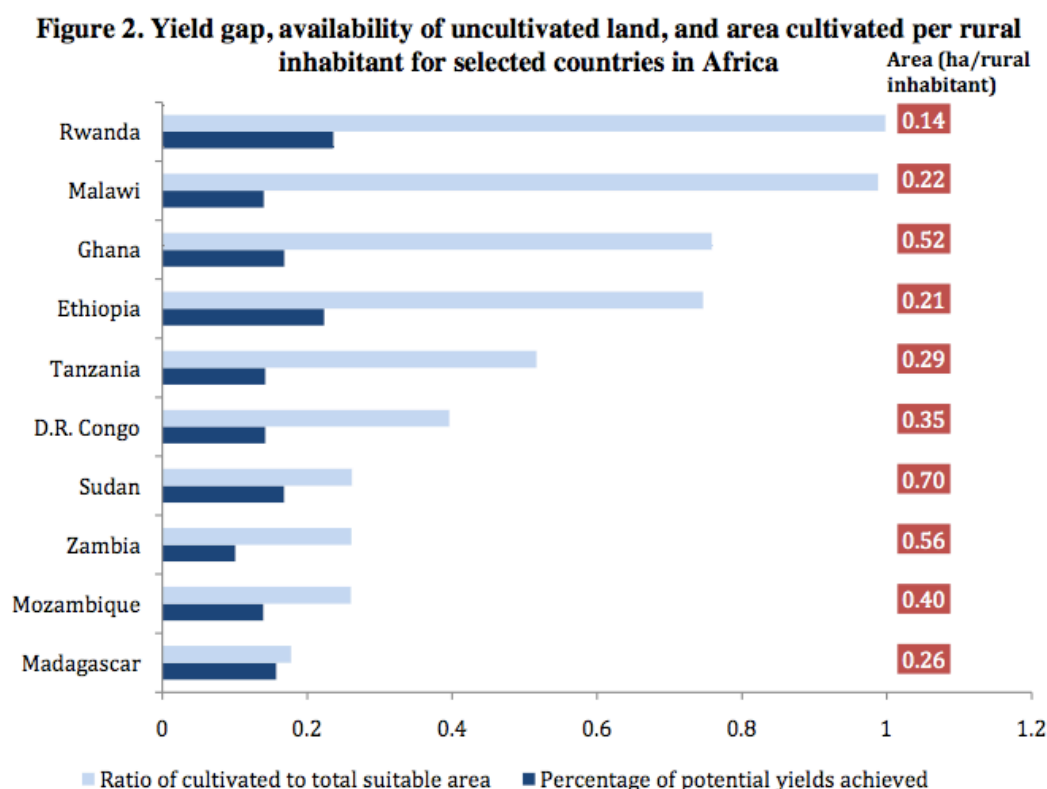
lokale bevolking zich bewust kan worden van hun ontwikkelingsmogelijkheden en de waarde van hun bezit. 'For communities, the ability to identify suitable land can help inform land use and local development planning, clarify visions of development, and take steps toward implementing them. And by determining the opportunity costs of a given piece of land, it can guide potential land price negotiations (Deininger et al., 2010, p. 66).' In Afbeelding 2 toont de Wereldbank hoeveel potentieel akkerbouwland er in de verschillende werelddelen beschikbaar is.

Table 2. Potential availability of uncultivated land in different regions

	Total area (1,000 ha)	Share of land with travel time to market (%)	
		< 6 hours	> 6 hours
Sub-Saharan Africa	201,761	47	53
Latin America & Carribean	123,342	76	24
Eastern Europe & Central Asia	51,136	86	14
East Asia & South Asia	14,769	22	78
Middle East & North Africa	2,716	97	3
Rest of World	52,134	47	53
Total	445,858	59	41

Note: Data identify uncultivated land with high agroecological potential in areas with population density of less than 25 persons/km². *Source:* Fischer and Shah 2010

afb.2 bron: Deininger et al., 2010, p.xvi

afb.3 bron: World Bank, 2010, p.xix

Een genuanceerder beeld van waar grond beschikbaar is in Sub-Sahara Afrika geeft Afbeelding 3. Deze laat de hoeveelheid beschikbare grond in een aantal Afrikaanse landen zien en hoe deze zich verhoudt tot de landbouwgrond die reeds in gebruik is. Hieruit is op te maken dat de situatie sterk verschilt tussen landen. De bovenste landen uit de tabel zijn in sterke mate gecultiveerd en bieden dus ook weinig extra potentieel land. De landen onderin de tabel hebben nog voldoende potentiële landbouwgrond te bieden. In de landen waar nog voldoende geschikte landbouwgrond beschikbaar is zou goed kunnen worden geïnvesteerd in het ontwikkelen van grootschalige landbouwprojecten. De landen waar bijna alle geschikte grond reeds is gecultiveerd zullen meer behoefte hebben aan het introduceren van efficiëntere technieken in de landbouw, om zodoende de opbrengsten te verhogen. Het verschil tussen de huidige opbrengst en de potentiële optimale opbrengst wordt de yield gap genoemd. In afbeelding 4 wordt van een aantal belangrijke gewassen deze yield gap getoond. De optimale opbrengst is op 1 gesteld en de cijfers in de tabel geven de huidige opbrengst als percentage van de geschatte optimale opbrengst. De optimale opbrengst wordt berekend aan de hand van de Agro Ecological Zoning methode. 'It predicts potential yield for rainfed cultivation of five key crops based on a large array of environmental factors summarized in land use types globally at a very high resolution (Deininger et al., 2010, p. 54).'

Table 3.3: Current yield relative to estimated potential yield

Country/region	Maize	Oil palm	Soybean	Sugarcane
Asia (excluding West Asia)	0.62	0.74	0.47	0.68
Europe	0.81	n.a.	0.84	n.a.
North Africa and West Asia	0.62	n.a.	0.91	0.95
North America	0.89	n.a.	0.77	0.72
Oceania	1.02	0.6	1.05	0.91
South America	0.65	0.87	0.67	0.93
Sub-Saharan Africa	0.20	0.32	0.32	0.54

Source: Fischer and Shah 2010

afb.4 bron: Deininger et al., 2010, p.58

Te zien is dat er vooral in Sub-Sahara Afrika voor alle gewassen veel hogere opbrengsten te realiseren zijn dan momenteel het geval is. De Wereldbank geeft aan dat in het geval van grote yield gaps de voorkeur uitgaat naar het verbeteren van de efficiëntie en zo de opbrengsten in de kleinschalige landbouw. In Sub-Sahara Afrika zijn op deze manier opbrengsten te behalen, die anders zouden vragen om een enorme uitbreiding van de hoeveelheid gecultiveerd land. 'Such increases would provide

significant benefits to local populations while involving lower risks and often significantly lower cost than area expansion (Deininger et al., 2010, p. 58).'

Landrechten en toegang tot water

Een thema dat in alle rapporten aan de orde komt en ook door de Wereldbank duidelijk wordt benoemd, is dat landdeals in veel gevallen impliciet gaan om de rechten voor het gebruik van water. Handel in land vindt immers daar plaats waar de omstandigheden voor landbouw goed zijn en dus ook voldoende zoet water beschikbaar is. De beschikbaarheid van water heeft direct verband met de vraag hoe er moet worden omgegaan met eigendomsrechten en bij wie deze in handen moeten zijn. Daarnaast hebben landdeals met het oog op de beschikbaarheid van water vaak effect op een groter gebied dan enkel het gebied waarvan de eigendomsrechten worden verhandeld. Intensief gebruik kan grondwater uit de omliggende regio onttrekken. Daarnaast zullen moderne plantages met moderne technieken veel diepere putten kunnen slaan dan omliggende burgers, waardoor eveneens veel grondwater uit omliggende gebieden wordt onttrokken. Dergelijke problemen moeten volgens de Wereldbank worden opgelost door goede regelgeving. 'As long as property rights to land and, where necessary water, are well-defined and a proper regulatory framework to prevent externalities is in place, productivity- and welfare-enhancing transactions can occur without the need for active intervention by the state (Deininger et al., 2010, p. 26).' Het is echter de vraag hoe makkelijk het in de praktijk is om dit soort indirecte gevolgen in kaart te brengen. Zeker voordat een deal gesloten is.

De Wereldbank noemt in haar rapport herhaaldelijk dat er in principe ruim voldoende geschikte landbouwgrond beschikbaar is. Wel geeft haar rapport aan dat de beschikbaarheid van water een grote rol speelt. 'Irrigation has contributed to past growth in crop yields, but water scarcity is slowing the expansion of irrigation in many regions where water is now a major constraint to production (Deininger et al., 2010).' Aangaande de beschikbaarheid van water noemt de Wereldbank dat er wel grote verschillen zijn tussen verschillende regio's. 'Large areas of China, South Asia, the Middle East, and North Africa maintain irrigated food production through unsustainable extraction of water from rivers or aquifers. The availability of water in these regions will be further reduced by competition from growing urban populations and industrial sectors. In contrast, Sub-Saharan Africa and Latin America have large untapped water resources for agriculture (Deininger et al., 2010, p. 9).' Deze uitspraak wekt de indruk

dat het voor de hand liggend is dat de eerst genoemde gebieden, waar grote hoeveelheden mensen leven en weinig water voor handen is, zich voor hun voedselvoorziening richten op landen in Afrika en Zuid Amerika, waar voldoende water beschikbaar is en tot op heden onbenut blijft.

De vraag naar land en water zal door aanhoudende bevolkingsgroei en het uitblijven van efficiëntere landbouwmethoden echter blijven toenemen. 'With slower advances in technology and greater resource constraints, especially for water, even conservative estimates suggest that past rates of land conversion will be maintained or exceeded until 2030. So, the "land rush" is unlikely to slow (Deininger et al., 2010, p. 9).' De Wereldbank lijkt van mening dat aan deze vraag naar meer nieuwe landbouwgrond voor een deel in Afrika kan worden voldaan. Het probleem ligt volgens haar in slecht beleid en een slecht investeringsklimaat, wat ervoor zorgt dat de nodige investeringen uitblijven. 'Experts agree that Africa's fairly plentiful endowment of water and land imply that a better policy environment and business climate would create considerable scope to profitably produce bulk commodities (Deininger et al., 2010, p. 19).'

De hoeveelheid land die geschikt is voor landbouw, neemt aan de andere kant juist ook af, doordat er minder water beschikbaar is. Waterschaarste zorgt er voor dat land dat eerder door middel van irrigatie geschikt was voor landbouw, langzaamaan minder oplevert. 'Irrigation has contributed to past growth in crop yields, but water scarcity is slowing the expansion of irrigation in many regions where water is now a major constraint to production (Deininger et al., 2010, p. 9).' Toch is hier volgens de Wereldbank nog wel vooruitgang te boeken, door efficiëntere technieken toe te passen. 'With greater efficiency in water use, global irrigated area could expand by 23 million ha and harvested area by 41 million ha by 2030 (Bruinsma 2009, p.245)(Deininger et al., 2010, p. 9).' Bruinsma verdeelt in zijn methode harvested land in rainfed- en irrigated land. De 23 miljoen ha is hier dus onderdeel van het totaal van 41 miljoen.

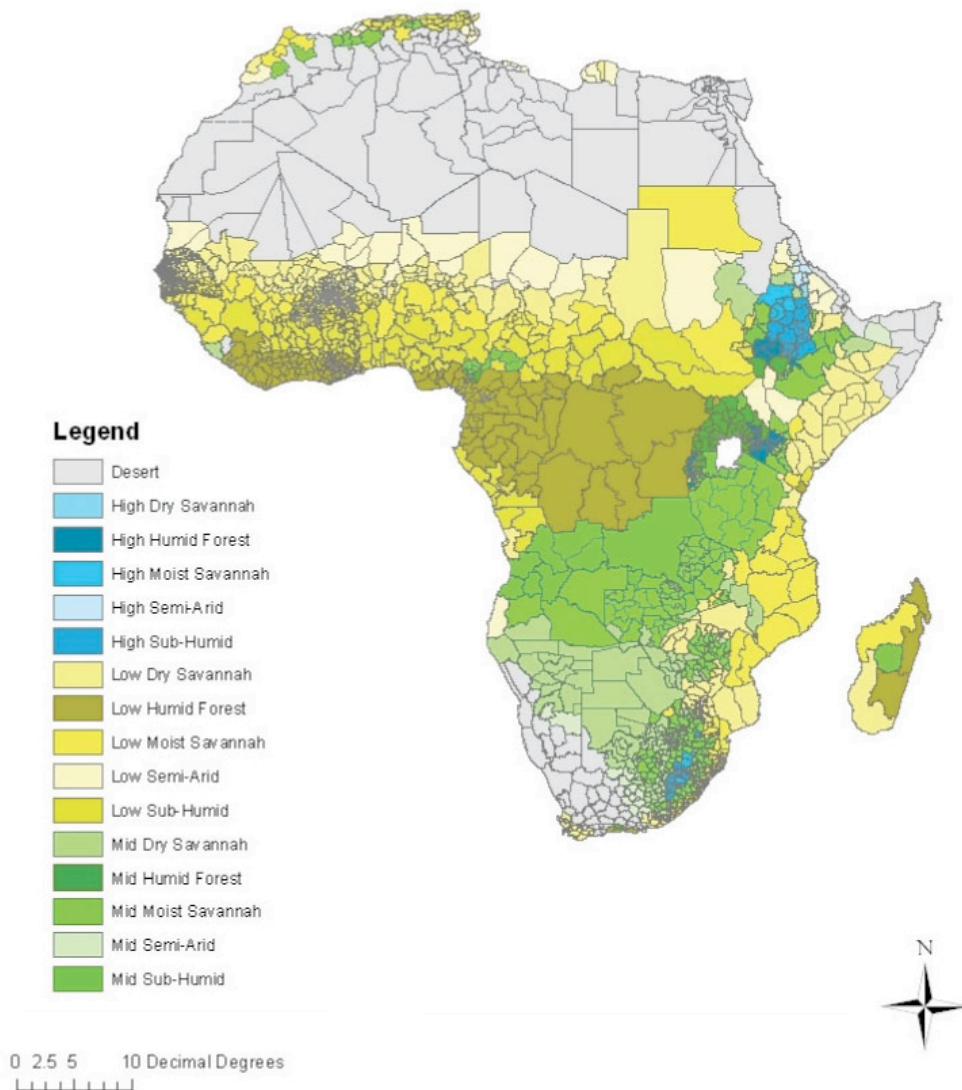
4.3 De schaal waarop landbouw wordt bedreven

Wat betreft de schaal waarop landbouw moet worden bedreven in ontwikkelingslanden die te maken hebben met grote investeringen in deze sector, maakt de Wereldbank een duidelijk onderscheid tussen verschillende typen landen. Zij is niet van mening dat er één ideale benadering is die overal van toepassing is, maar zegt dat ieder land of gebied zich het beste leent voor een specifieke vorm van landbouw. Er zijn landen die zich bij

uitstek lenen voor kleinschalige landbouw, maar behoefte hebben aan maatregelen die de efficiëntie in de landbouw verbeteren, zodat opbrengsten verbeteren; 'Where yield gaps are high, it will be important to explore options for increasing smallholder yields prior to or simultaneously with those for expanding the cultivated area and to ensure that investment addresses market, infrastructure, or technology constraints faced by existing producers (Deininger et al., 2010, p. 52).' In deze landen is in eerste instantie de meeste vooruitgang te behalen door het verhogen van de productiviteit. De Wereldbank geeft aan dat waar mogelijk, het bevorderen en verbeteren van kleinschalige landbouw de hoogste prioriteit heeft. 'One of the highest development priorities in the world must be to improve smallholder agricultural productivity, especially in Africa. Smallholder productivity is essential for reducing poverty and hunger, and more and better investment in agricultural technology, infrastructure, and market access for poor farmers is urgently needed (Deininger et al., 2010, p. vi).'

Andere landen zullen zich echter beter ontwikkelen als de nadruk wordt gelegd op grootschalige plantagelandbouw; 'At the same time, the gaps in public good provision characteristic of many of the more land-abundant countries considered here may well provide a competitive edge to large operations (Deininger et al., 2010, p. 32).' Dit zijn de landen waar veel potentiële landbouwgrond momenteel nog niet wordt gebruikt en de Wereldbank ziet goede ontwikkelingsmogelijkheden liggen in investeringen in uitbreiding van de landbouwgrond. Volgens de Wereldbank ligt de grootste hoeveelheid potentiële landbouwgrond momenteel in Afrika, verdeeld over een klein aantal landen. 'In many of these countries, the ratio of land that is potentially suitable for rainfed agriculture to what is currently cultivated is large, highlighting the possibly far-reaching social impacts of outside investment (Deininger et al., 2010, p. 52).' Voor de ontwikkeling van deze landen kunnen investeringen in grootschalige landbouw, op voorheen ongebruikte grond een positief effect hebben. 'Host countries have an opportunity to use investor interest to help them utilize the resources at their disposal in a way that can increase smallholder productivity and improve local livelihoods (Deininger et al., 2010, p. 93).' In afbeelding 5 is te zien hoeveel potentiële landbouwgrond er in de verschillende werelddelen beschikbaar is. Hierin gebruikt de Wereldbank de AEZ (Agro Ecological Zoning) methodologie van de FAO.

Figure 1. Agro-ecological zones of Africa

afb.5, Bron: worldbank.org

'We use the AEZ methodology to identify regions and countries within regions where nonforested, unprotected and currently noncultivated land suitable for rainfed cultivation of at least one of five key crops (wheat, sugarcane, oil palm, maize, and soybeans) is available in areas with less than 5, 10, or 25 persons/km², implying availability of 100, 50, or 20 ha per household. Very little, if any, of this land will be free of existing claims that will have to be recognized by any potential investment, even if they are not formalized. But case studies suggest that, at such low levels of population density, voluntary land transfers that make everybody better off are possible. To highlight that in many cases effective use of such land may require addition of infrastructure, we classify land based on the travel time to the next city with a

population of at least 50,000 inhabitants using the most common means of transport with a cutoff of six hours to market(Deininger et al., 2010).' Op het kaartje in afbeelding 5 is te zien in welke Agroecologische zones Afrika wordt ingedeeld.

'The currently noncultivated area suitable for cropping that is non-forested, non-protected, and populated with less than 25 persons/km² (or 20 ha/household) amounts to 445 million ha. This is equivalent to almost a third of globally cropped land (1.5 billion ha) (Deininger et al., 2010).'

Grootschalige landbouwprojecten kunnen volgens de Wereldbank ook een positief effect hebben op de ontwikkeling van de kleinschalige landbouw in de betreffende regio. 'When done right, larger scale farming systems can also have a place as one of many tools to promote sustainable agriculture and rural development, and can directly support smallholder productivity, through outgrower programs (Deininger et al., 2010, p. vi).' Wanneer kleine bedrijven samenwerken met grote bedrijven, kan dit voor een belangrijke kennisoverdracht zorgen. Zodoende zal volgens de Wereldbank ook in de kleinschalige landbouw de opbrengst omhoog gaan door het gebruik van betere technieken.

Daarnaast kent de Wereldbank een grote rol toe aan modernisering. Om op grotere schaal landbouw te bedrijven is modernisering noodzakelijk. Maar ook op kleinere schaal kan modernisering volgens haar voordelen opleveren. Bijvoorbeeld door het gezamenlijk gebruik maken van machines door meerdere bedrijven. 'Machinery such as threshers, tractors, and combine harvesters may reach their lowest cost of operation per unit area at a scale larger than the average size of operational holdings. If farms were to rely only on own machinery, this could produce economies of scale and increase the optimum operational farm size. But machine rental can help small farms use large machinery, circumventing this constraint for all but the most time-bound operations (Deininger et al., 2010, p. 22).'

5 Opinie van andere organisaties aangaande landacquisities en landbouwontwikkeling

In dit hoofdstuk worden rapporten en artikelen van een aantal andere organisaties geanalyseerd, eveneens op hun algemene opinie ten aanzien van landrechten, hoe zij denken over een code of conduct, en op de thema's eigendom en schaal. In het bijzonder zal worden gekeken naar de volgende rapporten van de organisaties die in hoofdstuk 2 genoemd zijn:

1. *FIAN The global food challenge: Towards a human rights approach to trade and investment policies*
2. *FIAN Land grabbing in Kenya and Mozambique: A report on two research missions - and a human rights analysis of land grabbing*
3. *GRAIN ea. Stop landgrabbing now: Say NO to the principles of "responsible" agro-enterprise investment promoted by the World Bank*
4. *IFPRI Climate change: Impact on agriculture and costs of adaptation*
5. *IFPRI Land Grabbing by foreign investors in developing countries: Risks and opportunities*
6. *IIED Land grab or development opportunity?: agricultural investment and international land deals in Africa*

In vergelijking met het rapport 'Rising global interest in farmland' van de Wereldbank, slaan de rapporten van deze organisaties vaak een negatievere toon aan over grootschalige landdeals. Waar de Wereldbank altijd de neutrale term 'land acquisition' gebruikt, wordt door andere organisaties vaak de meer negatief beladen term 'land grab' gebruikt voor dezelfde transacties. 'The new phenomenon of large-scale land acquisitions by foreign investors is rightfully denounced as "land grabbing" by many NGOs (FIAN, 2009, p. 8).' Over het algemeen lijken deze rapporten duidelijk scherpere standpunten in te nemen. Het rapport van de Wereldbank stelt zich neutraal op en laat veel opties open, waar de andere organisaties vaak een duidelijkere mening geven. GRAIN bijvoorbeeld noemt zichzelf een 'organisation that works to support small farmers and social movements in their struggles for community-controlled and biodiversity-based food systems' (GRAIN.org). Als dit hun hoofddoelstelling is, zullen zij op voorhand al negatief staan tegenover schaalvergroting, overdracht van eigendomsrechten en monoculturen. De Wereldbank geeft aan dat het verbeteren van kleinschalige landbouw de hoogste prioriteit heeft, maar dat daarnaast waar mogelijk

ruimte moet zijn voor het uitbreiden van de hoeveelheid gebruikte landbouwgrond en het bedrijven van grootschalige landbouw. De andere organisaties geven aan op duurzame wijze een einde aan honger te willen maken en laten hiermee in eerste instantie verschillende mogelijkheden open om deze doelstelling te bereiken. 'Careful environmental impact assessment and monitoring are required to ensure sound and sustainable agricultural production practices that guard against depletion of soils, loss of critical biodiversity, increased greenhouse gas emissions, or significant diversion of water from other human or environmental uses (IFPRI, 2009, p.3).'

De Wereldbank is een voorstander van het bevorderen van internationale handel, als strategie voor het tegengaan van armoede. De meeste andere organisaties lijken vaker aan te sturen op het behoud van de eigen autonomie en authenticiteit van de lokale betrokkenen. Tussen de rapporten van de verschillende organisaties bestaan onderling echter ook grote verschillen in hoe zij staan tegenover landhandel.

Wat opvalt is dat niet alle rapporten zich op dezelfde informatie baseren. Bijvoorbeeld, waar de Wereldbank benadrukt dat de landacquisities die in de media genoemd worden in veel gevallen niet eens ten uitvoer worden gebracht, schrijft het IIED juist dat de acquisities die in de media worden genoemd slechts het topje van de ijsberg zijn (Cotula, Vermeulen, Leonard, & Keeley, 2009). Het lijkt er dus op dat de verschillende organisaties de gegevens gebruiken die zij het meest geschikt achten om hun eigen standpunten te ondersteunen, of dat zij simpelweg niet over dezelfde informatie beschikken. De Wereldbank lijkt in deze met haar manier van schrijven te willen voorkomen dat het fenomeen als te ingrijpend wordt gezien. Het IIED lijkt juist te willen benadrukken dat men er wel alert op moet zijn, dat slechts een klein gedeelte van de landacquisities bij het publiek bekend is, en dus de daadwerkelijke omvang van het fenomeen niet moet worden onderschat.

De rapporten die onder de naam van het IIED worden uitgebracht stellen zich niet uitsluitend negatief op tegenover grootschalige landhandel, maar willen deze toestaan wanneer zij aan bepaalde eisen voldoet. 'Land deals must be assessed in the light of the often complex overall package they are part of, including commitments on investment, infrastructure development and employment – the "land grab" emphasised by some media is only part of the equation (Cotula et al., 2009).'

Het rapport spreekt dus niet alleen maar over land grab zoals enkele andere organisaties doen, maar heeft ook oog voor de voordelen die de betreffende landen kunnen hebben bij dergelijke deals. 'Host country benefits are mainly seen in the form of investor commitments on investment levels, employment creation and infrastructure development – though these

commitments tend to lack teeth in the overall structure of documented land deals (Cotula et al., 2009).’ Hieruit blijkt dat de auteurs wel van mening zijn dat er meer bindende toezeggingen gedaan moeten worden, omdat deze zorgen voor de nodige zekerheden in de ontvangende landen.

Enkele andere rapporten zijn veel negatiever en stellen dat grootschalige landhandel koste wat kost voorkomen moet worden, omdat deze in hun ogen altijd samengaat met het niet erkennen van de rechten van bestaande gebruikers. Een van de meest negatieve geluiden met betrekking tot grootschalige landacquisities komt uit het artikel ‘Stop land grabbing now!’, van La Via Campesina, FIAN, Land Research Action Network en GRAIN. ‘Land grabbing – even where there are no related forced evictions - denies land for local communities, destroys livelihoods, reduces the political space for peasant oriented agricultural policies and distorts markets towards increasingly concentrated agribusiness interests and global trade rather than towards sustainable peasant/smallholder production for local and national markets (GRAIN et al., 2010, p.2).’ Hoewel dit rapport bijna een half jaar eerder verschenen is dan het rapport ‘Rising global interest in farmland’ van de Wereldbank gaat het al wel in op een groot gedeelte van de gegevens die de Wereldbank in dit rapport heeft gepubliceerd. De ‘ Stop Land Grab’ organisaties, hebben geprobeerd hiermee al op voorhand aan te geven dat men het rapport van de Wereldbank kritisch moet bekijken, omdat zij van mening zijn dat de ideeën die de Wereldbank heeft met betrekking tot investeringen niet daadwerkelijk gericht zijn op het ontwikkelen van de armste landen, maar eerder bedoeld zijn als legitimatie voor ‘land grab’. ‘The World Bank's principles, which would be entirely voluntary, aim to distract from the fact that today's global food crisis, marked by more than 1 billion people going hungry each day, will not be solved by large scale industrial agriculture, which virtually all of these land acquisitions aim to promote (GRAIN et al., 2010, p.1)’. De lezer wordt opgeroepen geen enkele vorm van grootschalige landhandel goed te keuren en het artikel keert zich duidelijk tegen de zeven principes die de Wereldbank heeft opgesteld voor verantwoord investeren in de landbouw. Het rapport noemt de principes die de Wereldbank heeft opgesteld ‘principles for socially acceptable land grabbing (GRAIN et al., 2010, p.1)’. Dit soort normatieve termen worden veel gebruikt in het artikel. Daarnaast lijken de schrijvers van het artikel van mening dat de Wereldbank er op uit is om de uitbreiding van het westers kapitalisme te stimuleren. ‘The WB seems convinced that all private capital flows to expand global agribusiness operations where they have not yet taken hold are good and must be allowed to proceed

so that the corporate sector can extract more wealth from the countryside (GRAIN et al., p. 1).'

FIAN, een mensenrechten organisatie met een juridische achtergrond, wijst in haar rapporten op de verantwoordelijkheid die staten dragen voor het in acht nemen van de rechten van de mens overal en niet enkel die van de eigen burgers. Zij geeft aan dat veel land verhandeld wordt in gebieden waar de bevolking met honger te maken heeft. 'Much of this land is located in African countries with fast increasing populations suffering hunger and under-nourishment (FIAN, 2010, p. 5).'

Dit sluit aan bij het idee dat GRAIN benadrukt met haar cijfers. Veel staten lijken weinig bezwaren te hebben bij investeringen in landen die zelf reeds voedseltekorten hebben. 'Human rights, such as the right to adequate food, impose three types of obligations to any state: to respect the rights which individuals enjoy, to protect these rights from being infringed by the acts of private parties, and to fulfill these rights for any person that does not currently enjoy them. The state must not only comply with these obligations towards the persons on its national territory, but also towards persons situated outside its borders (FIAN, 2009, p.7).'

Het FIAN staat in haar eigen rapporten eveneens negatief tegenover de effecten van grote landacquisities en legt de link met de tijd van het kolonialisme. 'FIAN International has witnessed how peasant farming and pastoralism got increasingly marginalized as a matter of international and national policies. They are now faced with losses of lands to an extent reminiscent of colonial times (FIAN, 2010, p.5).'

Het IFPRI wijst evenals het IIED op de onvolledigheid van informatie die de media verspreiden. 'News reports have helped shed light on these developments, but details about the status of the deals, the size of land purchased or leased, and the amount invested are often still murky (IFPRI, 2009,p.1).'

Het IFPRI stelt nadrukkelijk dat meer investeringen in de landbouw nodig zijn, om te kunnen blijven voldoen aan de vraag naar voedsel. 'Given the changing global economic context, the agricultural sector clearly requires more investment. Because of the urgent need for greater development in rural areas and the fiscal inability of the developing-country governments to provide the necessary infusion of capital, large-scale land acquisitions can be seen as an opportunity for increased investment in agriculture (IFPRI, 2009, p.2).'

De organisatie lijkt hier een stuk positiever te staan tegenover buitenlandse investeringen dan veel andere en daarmee meer op een lijn te staan met de Wereldbank. Zij zien de nieuwe investeringen niet als een inbreuk op de autonomie van de burgers, maar eerder als een kans voor het ontwikkelen van een sterkere landbouwsector. 'Even without climate change, greater investments in agricultural science and technology are needed to meet

the demands of a world population expected to reach 9 billion by 2050. Many of these people will live in the developing world, have higher incomes, and desire a more diverse diet. Agricultural science- and technology-based solutions are essential to meet those demands (IFPRI, 2009b, p.viii).'

In dit geval wordt echter wel uitgegaan van investeringen die vooral gericht zijn op kennisoverdracht en samenwerking. Veel van de andere organisaties lijken meer te spreken over investeringen die enkel ten doel hebben om te produceren voor de thuismarkt. Dit onderscheid lijkt essentieel voor het vaststellen van de wenselijkheid van bepaalde investeringen en welke effecten deze hebben. Vandaar dat veel organisaties die zich bezighouden met het thema zich inzetten voor het opstellen van een 'code of conduct' waarin zij aangeven aan welke eisen investeringen in hun ogen moeten voldoen.

5.1 Een vergelijking van geopperde Codes Of Conduct

De principes waar landdeals volgens de verschillende organisaties aan moeten voldoen, komen in grote lijnen vaak redelijk overeen met die van de Wereldbank. Toch zijn er zeker ook verschillen te ontdekken tussen de Codes of Conduct. Waar de Wereldbank een algemene Code of Conduct opstelt waaraan alle partijen zich dienen te houden, fabriceert het IIED lijsten met aanbevelingen op maat, voor de verschillende groepen stakeholders met hun verschillende belangen.

- Voor investeerders zijn deze er op gericht om veilig en duurzaam te investeren. Dit komt overeen met het zevende punt van de principes van de Wereldbank, aangaande environmental sustainability.
- Overheden van ontvangende landen moeten vooral uitgaan van duurzame ontwikkeling bij de besluitvorming rondom investeringen. Volgens het IIED sluit de verantwoordelijkheid van de lokale overheid het meest aan op het tweede en derde punt uit de principes van de Wereldbank, namelijk zorgen voor voedselzekerheid en zorgen voor transparantie, goed bestuur en het scheppen van de juiste omstandigheden voor investeringen in de landbouw.
- De burgermaatschappij moet ervoor zorgen de maximale voordelen uit landdeals te halen en alert zijn op uitsluiting van landgebruik. Dit komt vooral overeen met het eerste punt van de Wereldbank, respecting land and resource rights. Daarnaast moet zij zorgen dat een ieder wordt betrokken in het proces

om dit doel te bereiken, wat overeenkomt met het vierde punt van de Wereldbank principes.

- Internationale ontwikkelingsorganisaties moeten zorgen voor positieve veranderingen. Dit zou moeten gebeuren door het zoeken van de dialoog met de bestuurders van de landen waarin wordt geïnvesteerd. 'This may include supporting policy reform in recipient countries towards greater transparency of decision-making and greater consideration of social and environmental issues (Cotula et al., 2009, p. 11).' Hiermee wordt hen de rol van een algemeen toezichthouder en adviseur toegekend, die de andere partijen in het gelid moet houden. Deze sluit het beste aan bij het derde en vierde punt van de Wereldbank, namelijk zorgen voor transparantie en goed bestuur. En daarnaast moet zij ervoor zorgen dat alle partijen in de praktijk invloed kunnen uitoefenen. (Cotula et al., 2009)

Het valt te betwijfelen of deze indeling in groepen erg wenselijk is. Enerzijds zorgt het voor overzichtelijkheid, welke partijen de meeste invloed kunnen uitoefenen op bepaalde onderwerpen. Aan de andere kant wekt het de indruk dat deze partijen hier alleen verantwoordelijk voor zijn. In de praktijk zal iedere groep betrokkenen in zekere mate invloed hebben op alle onderwerpen. Hierbij moet echter niet over het hoofd worden gezien dat de invloed van de verschillende partijen sterk afhankelijk is van de scheve machtsverhoudingen die aanwezig zijn in de praktijk. Zo zal de invloed van de lokale bevolking in de meeste gevallen in het niet vallen bij de invloed die multinationale spelers in de landbouwsector hebben.

Het artikel *Stop landgrabbing now* keert zich dermate sterk tegen landacquisities, dat zij ook de door de Wereldbank voorgestelde Code of Conduct afkeuren, simpelweg omdat zij vinden dat landdeals in zijn geheel niet plaats moeten vinden. De aanhef van het artikel luidt reeds: 'Say NO to the principles of "responsible" agro-enterprise investment promoted by the World Bank (GRAIN et al., 2010, p.1).' Hiermee worden de principes van de Wereldbank afgedaan als rechtvaardiging voor het plunderen van ontwikkelingslanden. Het artikel stelt dat de regels waaraan landdeals volgens de Wereldbank moeten voldoen, enkel de aandacht wegnemen van het feit dat het verhandelen van grond altijd ten koste gaat van de lokale bevolking. 'Land is being revalued on purely economic terms by the WB, governments and corporations and in the process, the multi-functionality, and ecological, social and cultural values of land are being negated (GRAIN et al., 2010, p.1).' De auteurs van dit artikel zien in grootschalige landbouw niet de oplossing voor het tegengaan van honger en zorgen voor voldoende

voedselproductie. 'The World Bank's principles, which would be entirely voluntary, aim to distract from the fact that today's global food crisis, marked by more than 1 billion people going hungry each day, will not be solved by large scale industrial agriculture, which virtually all of these land acquisitions aim to promote (GRAIN et al., 2010, p.1).'

Daarvoor in de plaats worden in het artikel een aantal nieuwe principes voorgesteld: 'Farmer's and indigenous peoples organisations, social movements and civil society groups largely agree that what we need instead is to:

1. Keep land in the hands of local communities and implement genuine agrarian reform in order to ensure equitable access to land and natural resources.
2. Heavily support agro-ecological peasant, smallhold farming, fishing and pastoralism, including participatory research and training programmes so that small-scale food providers can produce ample, healthy and safe food for everybody.
3. Overhaul farm and trade policies to embrace food sovereignty and support local and regional markets that people can participate in and benefit from.
4. Promote community-oriented food and farming systems hinged on local people's control over land, water and biodiversity. Enforce strict mandatory regulations that curb the access of corporations and other powerful actors (state and private) to agricultural, coastal and grazing lands, forests, and wetlands (GRAIN et al., 2010, p. 2-3).'

De principes hierboven die dit artikel voorstelt lijken in principe erg sociaal. Waar het artikel echter niet op ingaat is hoe dergelijke veranderingen moeten worden doorgevoerd en bekostigd. Er bestaan juist veel partijen die van mening zijn dat buitenlandse investeringen, mits voldaan wordt aan een juiste Code of Conduct, dit soort veranderingen kunnen faciliteren. Ook de principes van de Wereldbank zijn hier in zekere mate op gericht. Een principe als 'Social sustainability. Investments generate desirable social and distributional impacts and do not increase vulnerability (Deininger et al., 2010).'

is juist bedoeld om te zorgen dat de broodnodige investeringen kunnen bijdragen aan het toepassen van nieuwe technieken en kennisoverdracht.

In haar rapport 'Land grabbing in Kenya and Mozambique' stelt het FIAN een 'Human rights framework to analyze foreign land grabbing' op. Vanuit dit framework worden vier case studies gedaan in Kenia en Mozambique. Dit rapport doet niet zozeer een voorstel voor hoe een Code of Conduct eruit zou moeten zien. Wel zijn de case studies uitgegaan van een aantal rechten, namelijk:

- The right to adequate Food
- The right to adequate Housing, to an adequate Standard of Living including resources, and the right to Work
- The rights of indigenous Peoples
- The right to Self-determination and the right not to be deprived of one's Means of Subsistence

Wanneer gekeken wordt naar de resultaten van het onderzoek en hoe deze zich verhouden tot de Code of conduct die de Wereldbank voorstelt, valt het volgende op. 'In all cases, no proper consultation of local communities took place.' Hier zou het vierde punt van de door de Wereldbank voorgestelde principes uitkomst moeten bieden. 'All those materially affected are consulted, and the agreements from consultations are recorded and enforced (Deininger et al., 2010, p. x).' Het FIAN rapport geeft kritiek op het feit dat er vooraf onvoldoende is gekeken naar de effecten van projecten. Hier wordt door de Wereldbank op in gegaan in het zevende punt van hun Code of Conduct. Dit luidt namelijk: 'Environmental impacts of a project are quantified and measures are taken to encourage sustainable resource use while minimizing and mitigating the risk and magnitude of negative impacts (Deininger et al., 2010, p. x).' De studie wijst ook op het vreemde beleid dat er door de overheden van de ontvangende landen wordt gehanteerd. 'At least as worrying as the particular human rights violations or threats mentioned above are the systemic violations underlying the policies implemented in the studied countries (Borras et al., 2010, p.6).' Hier laat de staat haar verantwoordelijkheid liggen om haar burgers te beschermen, wat ook terug komt de principes van de World Bank; 'Ensuring transparency, good governance, and a proper enabling environment'. De overheid van Kenia leek in dit onderzoek enkel geïnteresseerd in het binnenkomende geld, in de hoop dat dit alle problemen zou oplossen. 'In the case of Kenya, the government's "Vision 2030" strategy has not undergone any human rights impact assessment, nor does it even signal awareness of economic, social and cultural rights. It is based on a simplistic and misleading ideology: Foreign money coming into the country is seen as a panacea. (FIAN, 2010, p. 6)' Een belangrijke kanttekening die moet worden gemaakt bij dit rapport is dat het vier projecten bestudeerd, waarvan slechts één daadwerkelijk is uitgevoerd. De andere drie zijn in een vroegtijdig stadium beëindigd. Van de drie projecten in Kenia, een tuinbouwproject, een project voor een suikerrietplantage en een project van een Amerikaanse investeerder die onder andere rijst produceert, is enkel het laatste daadwerkelijk uitgevoerd. Het behandelde project in Mozambique, tevens een suikerrietplantage is eveneens niet uitgevoerd. Het rapport

gaat echter ook in op effecten die de projecten al in de aanloopfase hebben gehad op de bevolking. Een dergelijk onderzoek laat duidelijk zien wat de noodzaak is van een goede set regels waaraan landdeals moeten voldoen, die door alle betrokken partijen worden erkend en waarvan de naleving wordt gecontroleerd. De Wereldbank zal dergelijke onderzoeken zeker hebben gebruikt om haar principes vorm te geven. Hiervan getuigt ook de uitspraak: 'The principles have already served a useful purpose in reminding countries and investors of their responsibilities and in drawing attention to situations where they did not apply (Deininger et al., 2010, p. x).'

Het IFPRI geeft een uitgebreide eigen visie op hoe een Code of Conduct eruit zou moeten zien. Zij noemt dit overigens een Code of Conduct voor host governments en foreign investors. Hieruit kan men opmaken dat de organisatie van mening is dat dit de partijen zijn die de hoofdverantwoordelijkheid dragen rondom landdeals. Toch worden er wel taken voor andere partijen in de Code of Conduct beschreven. Haar hoofdpunten in deze Code of Conduct luiden als volgt:

- *Transparency in negotiations.* Existing local landholders must be informed and involved in negotiations over land deals. Free, prior, and informed consent is the standard to be upheld. Particular efforts are required to protect the rights of indigenous and other marginalized ethnic groups. The media and civil society can play a key role in making information available to the public.
- *Respect for existing land rights, including customary and common property rights.* Those who lose land should be compensated and rehabilitated to an equivalent livelihood. The standards of the World Commission on Dams provide an example of such policies.
- *Sharing of benefits.* The local community should benefit, not lose, from foreign investments in agriculture. Leases are preferable to lump-sum compensation because they provide an ongoing revenue stream when land is taken away for other uses. Contract farming or out-grower schemes are even better because they leave smallholders in control of their land but still deliver output to the outside investor. Explicit measures are needed for enforcement if agreed-upon investment or compensation is not forthcoming.
- *Environmental sustainability.* Careful environmental impact assessment and monitoring are required to ensure sound and sustainable agricultural production practices that guard against depletion of soils, loss of critical biodiversity, increased greenhouse gas emissions, or significant diversion of water from other human or environmental uses.

- *Adherence to national tradepolicies.* When national food security is at risk (for instance, in case of an acute drought), domestic supplies should have priority. Foreign investors should not have a right to export during an acute national food crisis (IFPRI, 2009, p.3-4).

Het IFPRI geeft duidelijk aan dat deze regels niet vrijblijvend mogen zijn. 'An internationally accepted code of conduct should not just consist of general statements without consequences, but should have "teeth" (IFPRI, 2009, p.4).' Tevens spreekt zij van 'facilitating opportunities in the target countries by strengthening the policy environment and implementation capabilities (IFPRI, 2009, p.4).' Zo moet er voor worden gezorgd dat de ontvangende landen de capaciteit hebben om deze regels na te leven en toe te passen. Wat betreft het monitoren van de effecten van landdeals, geeft het IFPRI aan dit als een gedeelde taak te zien voor vele partijen. 'A combination of international law, government policies, and the involvement of civil society, the media, and local communities is needed to minimize the threats and realize the benefits (IFPRI, 2009, p.4).'

5.2 Eigendom

De verschillende rapporten hebben allen een eigen benadering over hoe om te gaan met eigendomsrechten. Het FIAN heeft in haar rapport 'The global food challenge', dat geschreven is in samenwerking met een aantal andere voornamelijk Duitse organisaties, oog voor de problemen die zich voordoen wanneer land gebruikt wordt volgens gewoonterecht en hier geen formeel eigendomsrecht aan gekoppeld is. Uit een case die zich voordoet in Kenia: 'Nearly all the land in the Tana river and Tana delta districts is trust land and the overwhelming majority of the settlers do not have title deeds to their ancestral lands. This legal situation makes them vulnerable to land grabs by powerful people, who use the district administration and ministry of lands and settlement to acquire title deeds for land occupied and tilled by others (FIAN, 2009, p.53).' De lokale regelgeving lijkt in dit geval tekort te schieten, om de getroffen en voldoende te compenseren. 'The question of whether compensation is given to people who lose their livelihoods as a result of an investment is at the discretion of the government. The government generally does not feel obliged to give full compensation, particularly if the affected parties do not possess legal title deeds (FIAN, 2009, p.54).' In dit geval zijn het dus de overheden van de landen waar de acquisities plaats vinden, die hun eigen

burgers onvoldoende compenseren.

De Wereldbank geeft aan dat alle eigendomsrechten erkend moeten worden. 'Rights to land and associated natural resources need to be recognized, clearly defined on the ground, and enforceable at low cost. This includes both ownership and user rights to lands that are managed in common areas, state lands, and protected areas (Deininger et al., 2010, p. 68).' Het lijkt de Wereldbank dus noodzakelijk om in dergelijke gebieden, waar plannen zijn voor grote landdeals, er eerst voor te zorgen dat alle grond verbonden is aan gedocumenteerde eigendomsrechten. Zo kan worden voorkomen dat er onduidelijkheid bestaat over wie de grond toebehoort en moet worden gecompenseerd. Het IIED deelt deze mening, dat er hard moet worden gewerkt aan betere registratie van eigendomsrechten. 'Perhaps most importantly, efforts must be stepped up in many countries to secure local land rights (Cotula et al., 2009).' Zij stellen voor om in gebieden waar mogelijk land verkocht kan worden, de rechten van een ieder die aanspraak maakt op grond collectief vast te leggen. Zo kan de lokale bevolking op een eerlijke wijze worden gecompenseerd voor deals in hun leefomgeving. 'Collective land registration may be a valuable policy option in this regard. Where mappings and inventories of "available" lands for possible allocation to investors are undertaken, care must be taken to respect existing land uses and claims (Cotula et al., 2009).'

Door een gebrek aan formele registratie van eigendomsrechten in ontwikkelingslanden, wordt er vaak land verhandeld dat wel reeds gebruikt wordt, maar door mensen die hiervan niet de formele eigenaar zijn. 'Existing land uses and claims go unrecognised because land users are marginalised from formal land rights and access to the law and institutions (Cotula et al., 2009).' Het IIED rapport geeft aan dat het belangrijk is om na te gaan welke gevolgen dit probleem heeft voor landacquisities en of betere registratie van landeigendom er daadwerkelijk toe leidt dat deze deals positiever uitpakken voor de getroffen. 'How to secure local land rights within agricultural investment projects? What difference do local land rights make? Are more secure land rights correlated with more locally advantageous deals –across and within countries? (Cotula et al., 2009).'

Wanneer landrechten lokaal onvoldoende formeel geregistreerd zijn, zal dit er voor zorgen dat investeerders weinig zekerheden hebben bij hun investeringen. Daarom is het voor de partijen aan beide zijden van landdeals belangrijk dat er op lokaal niveau duidelijkheid is over eigendomsrechten. 'At the local level, land rights may be hotly disputed. In relation to disputes, outside investors may think they have successfully purchased land, only to find that the tenure situation may in fact be very complex,

involving customary rights. There may be a serious risk of getting bogged down in disputes. This means careful assessment of local contexts is critical, as well as long-term engagement with local interests (not just elites)(Cotula et al., 2009).'

Ook het FIAN benadrukt dat vaak enkel de elite in de lokale gemeenschap wordt geconsulteerd. 'Consultations with the affected communities took place, but severe irregularities were reported. The communities interviewed indicated that only the local elites and elders were actually consulted, some of whom had personally endorsed the mega-project in their communities in spite of apparent widespread objection amongst the communities (FIAN, 2010, p. 6).' Door niet iedereen te horen voor een deal wordt gesloten, kan het goed lijken dat er lokaal mee wordt ingestemd, terwijl er onder de bevolking nog velen zijn die negatief staan tegenover de betreffende deal.

Het IFPRI benadrukt de ongelijke onderhandelingsposities, die de verschillende partijen hebben. Zij stelt dat buitenlandse investeerders een sterkere onderhandelingspositie hebben, vooral wanneer lokale overheden deze ondersteunen. 'Unequal power relations can put the livelihoods of the poor at risk. This inequality in bargaining power is exacerbated when the smallholders whose land is being acquired for foreign investment projects have no formal title to the land, but have been using it under customary tenure arrangements. Since the state often formally owns the land, the poor run the risk of being pushed off the plot in favor of the investor, without consultation or compensation (IFPRI, 2009, p. 2).'

Dat landdeals lang niet altijd in goede aarde vallen bij de lokaal betrokken partijen blijkt uit het feit dat lokale belangenverenigingen zich tegen grootschalige handel keren, zo schrijft het FIAN in haar rapport 'Land grabbing in Kenya and Mozambique'. 'In fact, African farmers' organizations, like the West African Network of Peasants and Producers, ROPPA, and other African civil society actors have already expressed strong opposition to the massive sell out of African lands. The Eastern African Farmers Federation (EAFF) has cautioned that leasing farmland to multinationals could precipitate the food crisis in the region (FIAN, 2010, p. 39). Dergelijke standpunten van lokale organisaties zullen zeker serieus genomen moeten worden, wanneer men spreekt over de wenselijkheid van grootschalige handel in land.

Een belangrijk punt dat het IIED aanhaalt aangaande de rechtmatigheid van het verhandelen van landrechten is het feit dat er niet enkel sprake is van het wegnemen van land dat men gebruikt op basis van gewoonterecht. Er worden ook andere mensenrechten ontnomen door land te verhandelen. 'Recognising that internationally recognised human rights are at stake, namely those most directly linked to land access such as the right to property and the right to food, has implications not only for

governments but also for private investors (Cotula et al., 2009).’ Hieruit is ook de kritische houding op te maken die deze organisatie aanneemt.

Het is moeilijk te voorspellen welke effecten de acquisitie van grote stukken land heeft voor het betreffende gebied. De verschillende organisaties geven uiteenlopende scenario’s van hoe zij denken dat de samenleving wordt beïnvloed. Het FIAN beschrijft hoe globalisering grip krijgt op de primaire sectoren van nationale economieën; ‘sectors which are absolutely essential for countries’ and peoples’ self-determination, food security and food sovereignty. Such activities of investors and their TNCs are seen as contrary to the democratic vision of local people’s equitable access to land and resources as a precondition for a decentralized, sustainable and autonomous agriculture (FIAN, 2010, p. 5).’ Hiermee neemt zij een scherper standpunt in dan de Wereldbank, door te stellen dat investeringen door grote internationale bedrijven de autonomie van de staat en van haar inwoners ondermijnt. Ter ondersteuning verwijst het FIAN naar een Internationaal Covenant. ‘Land grabbing violates the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. It directly interferes with the right to feed oneself by foreclosing the taken lands to landless or land-scarce communities who could make alternative and better use of the resources (FIAN, 2010, p. 38).

Waar vaak gezegd wordt dat leasecontracten een goede optie zijn voor investeren in grond, omdat hiermee de eigendomsrechten niet worden verkocht, noemt het IFPRI een mogelijk negatief effect. ‘Foreign investors with short-term leases may have a short-term perspective on the sustainability of intensive agriculture and less identity with the area than local residents (IFPRI, 2009, p. 3).’

De Wereldbank kent een grote rol toe aan het nagaan van het Agroecological potential van landbouwgrond, om zo in kaart te brengen waar verantwoord investeringen gedaan kunnen worden in landbouwgrond. Waar de Wereldbank echter concludeert dat er nog veel potentiële grond beschikbaar is, hebben andere organisaties hierover andere ideeën. Het IIED geeft aan dat op de meeste grond die geschikt is voor landbouw en dus interessant voor investeerders, reeds aanspraak wordt gemaakt. ‘Large-scale land claims remain a small proportion of total suitable land in any one country, but most remaining suitable land is already under use or claim, often by local people, and pressure is growing on higher-value lands (e.g., those with irrigation potential or closer to markets) (Cotula et al., 2009).’ De vraag is in hoeverre de Wereldbank bij het in kaart brengen van het Agroecological potential, in staat is het huidige gebruik en gewoonterechten te achterhalen. ‘While there is a perception that land is abundant in certain countries, these claims need to be treated with caution. In so many cases land is

already being used or claimed – yet existing land uses and claims go unrecognised because land users are marginalised from formal land rights and access to the law and institutions (Cotula et al., 2009).'

GRAIN is van mening dat de grote waarde die de Wereldbank lijkt toe te kennen aan gegevens aangaande het AgroEcological Potential en yield gaps enkel bedoeld is om de aandacht af te leiden van de werkelijk ter zake doende vraagstukken die landhandel met zich meebrengt. Het schrijft over het Wereldbank rapport: 'It clouds the reader's mind with facts and figures about yield gaps and land usage, and how productivity can be increased with innovative research or technology. We are treated to a barrage of agroecological zoning maps and charts that do not say much except where the most potential to produce food is apparently located (grain.org).'

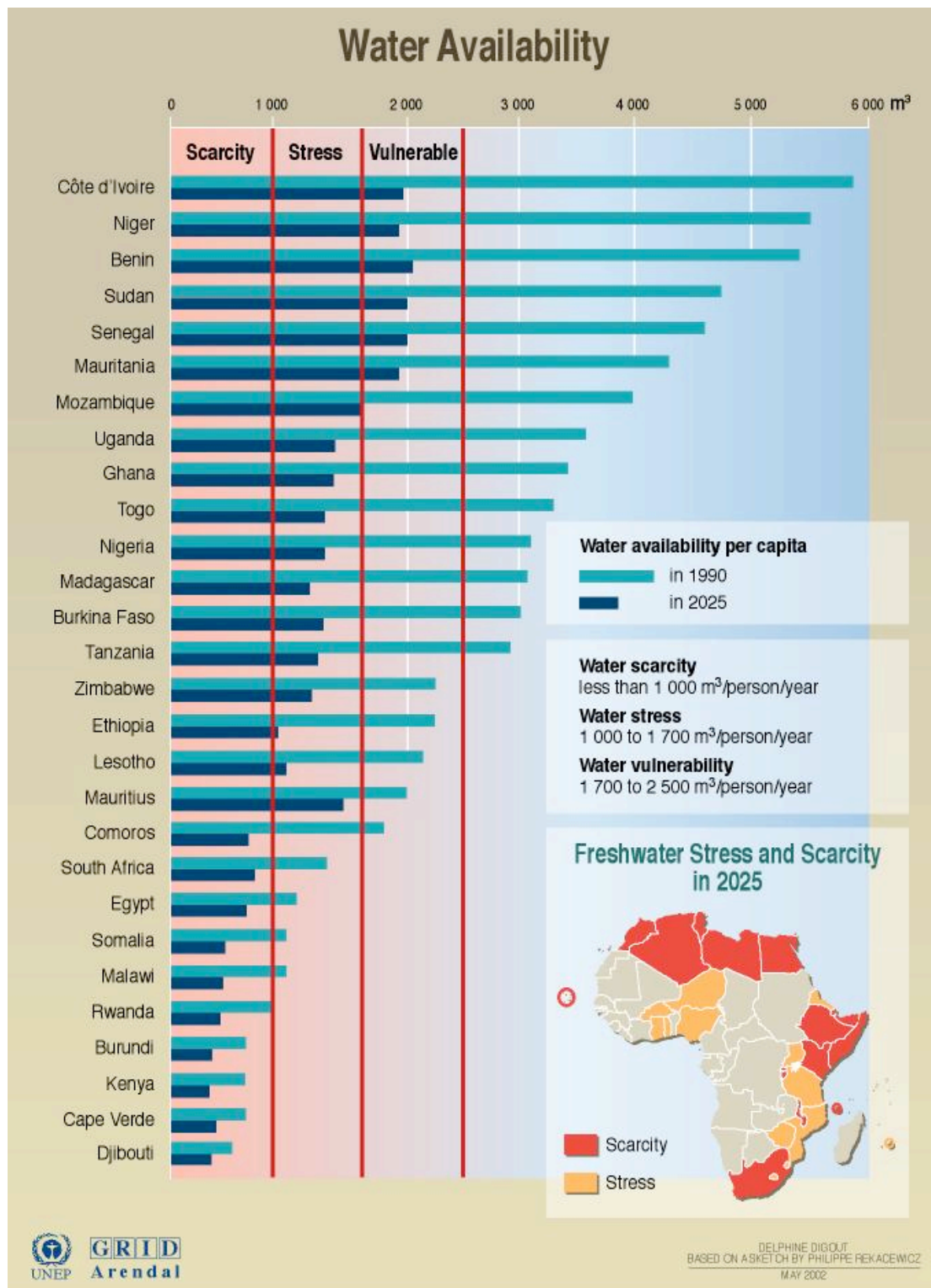
Landrechten en toegang tot water

Alle rapporten die in dit onderzoek zijn opgenomen erkennen evenals de Wereldbank de rol die de beschikbaarheid van water speelt bij landtransacties. De tabel en het kaartje in afbeelding 6 geven een beeld van de hoeveelheid water die per persoon beschikbaar is in Afrikaanse landen. Uit de tabel is op te maken dat er in een aantal Afrikaanse landen momenteel waterschaarste heerst, maar dat er ook landen zijn waar in principe nog voldoende water beschikbaar is. Daarnaast is aangegeven wat de verwachte beschikbaarheid van water is in 2025. Momenteel worden er nog veel landacquisities gedaan in landen waar volgens deze tabel al sprake is van water stress of water scarcity, of zich in de nabije toekomst voordoet. Het valt sterk te betwijfelen hoe wenselijk landtransacties met buitenlandse investeerders zijn in landen waar onvoldoende water beschikbaar is voor de eigen bevolking. Wanneer in deze landen gewassen worden verbouwd voor de internationale markt, wordt in principe water van de lokale bevolking afgenomen. De rapporten die de verschillende organisaties schrijven gaan in op de grote rol die water speelt bij de handel in landrechten. Het IIED bijvoorbeeld schrijft: 'Food supply problems and uncertainties are created by constraints in agricultural production due to limited availability of water and arable land (Cotula et al., 2009).'

Dat de toegang tot water een belangrijke rol speelt bij landtransacties, blijkt ook uit het feit dat deze vaak in de contracten wordt vastgelegd. FIAN schrijft: 'The Mozambican government granted ProCana extensive rights for irrigation waters from the Massingir

damactivity destroying ecosystems and foreclosing rights-based rural policy options such as agrarian reform (FIAN, 2010, p.6).’ Dit soort toezeggingen wordt in veel gevallen echter gedaan zonder hierover veel openheid te geven. De lokale bevolking is hiervan vaak niet op de hoogte en heeft geen inspraak in dergelijke afspraken. Het IIED wijst daarom op het belang dat ook dit soort afspraken transparant wordt gehouden. ‘As long-term, large-scale land deals are likely to affect public and third-party interests (e.g. via local land takings or water abstraction), decision-making must be open to public scrutiny (IIED, p. 107).’

GRAIN geeft in haar rapporten aan dat ze voorstander is van het behoud van de toegang tot water voor de lokale bevolking, om voor de eigen behoefte te kunnen produceren. ‘Promote community-oriented food and farming systems hinged on local people’s control over land, water and biodiversity. Enforce strict mandatory regulations that curb the access of corporations and other powerful actors (state and private) to agricultural, coastal and grazing lands, forests, and wetlands. (GRAIN et al., p.3)’ Ook het FIAN wijst op de autonomie van de lokale bevolking, die voor zichzelf moet kunnen zorgen. Wanneer de rechten voor toegang tot water worden verkocht, wordt deze autonomie volgens hen teniet gedaan en zijn de mensen niet in staat zichzelf in hun behoeften te voorzien en daarmee volledig afhankelijk van de aankoop van voedsel van buitenaf. ‘Allocation of water resources undermines the autonomy and capacity of adjacent local communities to produce food (FIAN, 2010, p.6).’ De organisaties lijken zich allen bewust van het feit dat landdeals even zo goed waterdeals zijn, met effecten voor een gebied dat vaak veel groter is dan enkel het grondgebied dat de deal omvat.

5.3 De schaal waarop landbouw wordt bedreven

De Wereldbank noemt dat het verbeteren van de opbrengsten in de kleinschalige landbouw de hoogste prioriteit moet hebben. Maar waar land beschikbaar is, vindt zij dat ook ruimte moet zijn voor grootschalige plantagelandbouw. De standpunten die de verschillende andere organisaties innemen over de schaal waarop landbouw moet worden bedreven verschillen sterk van elkaar. Het FIAN heeft heel andere ideeën over grootschalige landbouw dan de Wereldbank. 'Since foreign land acquisition is profit-oriented and largely exports driven, it will foster the introduction/deepening of an industrial agricultural mode of production in the host countries. There is abundant literature available indicating that this mode of production is ecologically destructive and not sustainable. It implies massive loss of topsoil, destroys biodiversity and releases large amounts of CO₂. It displaces local producers who often have the knowledge of producing sustainably and would be in a position to do so with even higher yields if they were provided with an enabling agricultural policy environment and with proper learning and communication networks (FIAN, 2010, p. 38).' Vooral met betrekking tot de ecologische effecten van grootschalige landbouw lijkt het FIAN erg sceptisch over grote buitenlandse acquisities. Hier wordt echter wel uitgegaan van een negatief scenario, waarbij buitenlandse investeringen enkel gericht zijn op grootschalige plantagelandbouw. Er wordt niet ingegaan op eventuele investeringen gericht op kennisoverdracht en het versterken van de lokale landbouwmethoden. Toch geeft het FIAN aan dat een van haar doelstellingen is om te bewijzen dat grootschalige landbouw niet de oplossing is voor betere en meer betrouwbare voedselproductie. 'The report rejects claims that large scale industrial agriculture is needed to increase soil productivity and hence food production. It refers to the scientific evidence that such claims are false (FIAN, 2010, p. 6).' De vraag is hoe realistisch dit standpunt van FIAN is. Zij lijken hier grootschalige plantagelandbouw erg gemakkelijk over een kam te scheren en af te doen als niet wenselijk. Daarnaast lijken ze weinig argumenten aan te voeren die laten zien dat kleinschalige landbouw wel de capaciteit bezit om de gewenste ontwikkeling te brengen. Sender en Johnston (2004) laten in hun onderzoek juist zien dat de efficiëntie van kleinschalige landbouw vaak wordt overschat en wordt gevoed door idealistische wenselijkheid. Dit terwijl bewijzen uit de praktijk anders uitwijzen. 'Given the evidence, the continued focus on the efficient, egalitarian family farm can only be ideologically driven (Sender & Johnston, 2004, p. 142).'

Over het gebruik van cijfers aangaande het Agro-Ecological potential is het IIED erg kritisch. Waar de Wereldbank zich op deze cijfers baseert om aan te geven hoeveel ongebruikt land er beschikbaar is, stelt het IIED juist vragen over de bruikbaarheid van deze cijfers. 'The Global Agro-ecological Assessment (Fischer et al., 2002), based on satellite imagery, provides the most comprehensive survey of global agricultural potential. It suggests that 80% of the world's reserve agricultural land is in Africa and South America. Estimates based on satellite imagery from 1995-1996 give a total cultivable land in Africa of 807 million ha, of which 197 million ha are under cultivation. The underestimation of the actual use, according to the authors, ranges from 10 to 20%, which would increase the cultivated land up to about 227 million ha. However, it is not clear how land under shifting cultivation and fallow systems is included in these measurements. In Africa, a ratio of five plots under fallow to every plot under cultivation would give a range of the total "cultivated" land from a minimum of 227 million ha up to a maximum of 1182 million ha – well above the available reserves. In addition, since 1996, there is likely to have been an increase in land under agriculture in Africa, plus a decline in available agricultural land due to competing land uses (Cotula et al., 2009, p. 60).' Wanneer de Wereldbank op basis van AEZ cijfers uitspraken wil doen over de hoeveelheid beschikbare landbouwgrond, zal zij dus zeker moeten zijn dat de lokale bevolking daadwerkelijk bereid is hun grond vrijwillig af te staan zoals zij stelt. Wanneer dit niet het geval is, is er volgens de berekening van het IIED hierboven geen grond beschikbaar in Afrika.

Het IFPRI geeft in haar rapport duidelijk aan welke twee benaderingen er bestaan onder betrokkenen, ten aanzien van grootschalige landdeals. Zij vat de positieve effecten samen die voorstanders zien. 'Proponents of such investments list possible benefits for the rural poor, including the creation of a potentially significant number of farm and off-farm jobs, development of rural infrastructure, and poverty-reducing improvements such as construction of schools and health posts. Other possible positive spillovers include resources for new agricultural technologies and practices as well as future global price stability and increased production of food crops that could supply local and national consumers in addition to overseas consumers (IFPRI, 2009, p2).' Daarnaast worden de ideeën van degenen die landdeals bekritiseren samengevat. 'Others see these opportunities as unwarranted optimism, emphasizing the threats that the land acquisitions present to people's livelihoods and ecological sustainability. Even though some of the land-lease agreements make provisions for investments in rural development, these deals may not be made on equal terms between the investors and

local communities (IFPRI, 2009, p2).'

Het FIAN neemt een heel ander standpunt in wat betreft de gevolgen van buitenlandse investeringen. Zij zegt juist dat kleinschalige landbouw, zonder investeringen van buitenaf voor meer werkgelegenheid zorgt en meer voedselzekerheid. 'Many African countries have a large population of unemployed rural and urban youth and a high rate of population growth. Land resources are necessary to offer opportunities for labor intensive food production (FIAN, 2010, p.38).' Het FIAN vindt dat het land in handen moet blijven van de lokale bevolking. Arbeidsintensieve vormen van landbouw zorgen voor veel werk voor de jongere generatie. Daarnaast zal er op deze manier voedsel worden geproduceerd voor eigen gebruik. Dit in tegenstelling tot wanneer er wordt overgegaan op het grootschalig verbouwen van slechts enkele gewassen. 'The expansion of cash crop monocultures has a severe impact on local availability of food as it diverts food producing resources and labor to cash crop production (FIAN, 2010, p. 38).' Zij zegt dan ook dat er niet meer financieel kapitaal beschikbaar moet komen, maar dat er meer behoefte is aan kennisoverdracht. 'Substantial investment in agroecological peasant farming, combining modern and traditional knowledge on sustainable agricultural systems is urgently required. This would require low inputs in terms of capital, but demands a lot of input in knowledge, skills and social infrastructure (FIAN, 2010, p. 41).' FIAN lijkt met betrekking tot deze onderwerpen wel gemakkelijk aannames te doen, bijvoorbeeld over de creatie van werkgelegenheid, die vaak niet met bewijzen uit de praktijk worden onderbouwd.

Het IFPRI wijst op de ongelijke machtsverhoudingen tussen de lokale bevolking en investeerders. 'Smallholders who are being displaced from their land cannot effectively negotiate terms favorable to them when dealing with such powerful national and international actors, nor can they enforce agreements if the foreign investor fails to provide promised jobs or local facilities (IFPRI, 2009, p.2).' Zij wijst op de risico's die deze ongelijke verhoudingen hebben voor de lokale bevolking. Zij raken hun grond kwijt, zonder de garantie dat zij hiervoor betaald werk terug krijgen. Wel ziet zij positieve effecten, wanneer nieuwe partijen samenwerken met reeds aanwezige boeren. Dit zou een situatie kunnen opleveren, waar beide partijen beter van worden. 'Contract farming and out-grower schemes that involve existing farmers and land users can enable smallholders to benefit from foreign investment while giving the private sector room to invest. Under such arrangements, small farmers are provided with business development services such as inputs, technical assistance, and credit by the private sector actors, which could be domestic or international. In return, these farmers commit to sell their output to these providers, subtracting the cost of the supplied inputs from

their total profits. This approach takes into account the threats posed by large-scale land acquisitions to the livelihoods of the poor and capitalizes on the opportunities for smallholders to benefit, creating a win-win scenario for both local communities and foreign investors (IFPRI, 2009, p.3).¹ Op deze manier behouden mensen hun bestaansrecht maar profiteren wel van nieuwe kennis en betere productiemethoden.

6 Analyse van de rapporten aan de hand van de theorie

Dit hoofdstuk koppelt de voorgaande hoofdstukken terug naar de theorie. De analyse kijkt hoe de verschillende concepten uit de theorie met betrekking tot eigendom en schaal en een code of conduct terugkomen in de rapporten. De nadruk ligt op hoe het rapport 'Rising global interest in farmland' van de Wereldbank zich tot de theorie verhoudt.

6.1 Code of Conduct

Zonder goede regels kan landhandel niet plaatsvinden. Zowel in de gebruikte theorieën als in de rapporten wordt gewezen op het belang van goede regelgeving. Zonder heldere regels die voor alle partijen gelden, lijkt handel in landrechten onmogelijk op een goede manier plaats te kunnen vinden. De regels die de Wereldbank voorstelt voor de omgang met landrechten komen op verschillende punten overeen met die uit de theorie, hoewel nuanceverschillen aanwezig zijn.

Elinor Ostrom wijst evenals de Wereldbank op het belang van erkende en geregistreerde eigendomsrechten. Ostrom bespreekt 'clearly defined boundaries' (Ostrom, 1990), wat gelijk te interpreteren is als het punt over 'respecting land and resource right'. Beide punten houden zich bezig met het belang van duidelijkheid omtrent eigendom, dat volgens beide als essentiële voorwaarde moet gelden wanneer land wordt verhandeld. Wanneer aan deze voorwaarde niet wordt voldaan zal er in de praktijk veel onduidelijkheid ontstaan en worden rechten niet erkend, wat tot conflicten kan leiden.

Daarnaast erkennen Ostrom en de Wereldbank beide dat een ieder die bij een project betrokken is, deel moet kunnen nemen aan het proces van besluitvorming. Ostrom wijst op besluitvorming in groepsverband. De Wereldbank (2010) bespreekt het belang dat alle betrokkenen geconsulteerd moeten worden. Het verschil zit hem in het feit dat Ostrom's theorie gericht is op de omgang met gemeenschapsgoederen binnen lokale groepen. De besluitvorming zal hier vaak plaatsvinden tussen relatief gelijkwaardige betrokkenen, wiens belangen waarschijnlijk minder verschillen dan het geval is tussen partijen bij grootschalige landhandel. De Wereldbank gaat uit van projecten waarvoor door zeer uiteenlopende partijen goedkeuring moet worden gegeven. Onder de lokale bevolking wordt vaak legitimatie voor deze grote projecten

gezocht, wanneer de plannen al voor een groot deel zijn gevormd. Bij de handel in landrechten kan het daarom voor de lokale bevolking van belang zijn om zich te verenigen en op voorhand onderling tot overeenstemming te komen. Zo kunnen zij een sterkere en breed gedragen stem hebben in besluitvormingsprocessen.

Niet alle partijen staan voldoende stil bij het belang van een eigen inbreng in besluitvormingsprocessen. Zo geeft GRAIN (2010), een organisatie die erg begaan is met het lot van de armen, aan dat zij vindt dat land altijd in handen van de bevolking moet blijven. Hiermee wordt de lokale bevolking op voorhand de mogelijkheid ontnomen om zelf te besluiten wat zij willen en eventueel hun land door derden te laten gebruiken. De Wereldbank heeft hier duidelijk andere ideeën. Zij is van mening dat landen met een relatief grote landvoorraad voordeel kunnen hebben van de toenemende vraag naar land en deze kunnen inzetten voor hun sociale en economische ontwikkeling. Het is belangrijk dat de bevolking de mogelijkheid heeft haar eigen keuzes te maken.

Wanneer men de wensen van de verschillende organisaties en de theorie met elkaar vergelijkt, blijkt dat er over het algemeen veel waarde wordt gehecht aan betere informatievoorziening en transparantie. De Wereldbank spreekt van 'Open and impartial processes'. Goede en betrouwbare informatie is een minimale voorwaarde voor alle betrokken partijen om goed deel te kunnen nemen aan besluitvormingsprocessen.

Het belang dat gehecht wordt aan een solide set aan regels, wordt in veel rapporten vooral gekoppeld aan de zwakke positie van de lokale bevolking en dat hun belangen zodoende beschermd moeten worden. Collier betreft het belang van goede regels juist ook op de investeerders. Zij willen garanties met betrekking tot investeren in grond, zodat zij weten dat hun investeringen veilig zijn. Collier grijpt hier evenals de Wereldbank en Ostrom terug op het gegeven dat een set aan regels door alle betrokken partijen goedgekeurd en erkend moet worden (Collier, 2007).

In de rapporten die eerder dan dat van de Wereldbank zijn verschenen, valt op dat er vaak gesproken wordt over de belangrijke rol die internationale ontwikkelingsorganisaties spelen. Collier erkent dit niet en benadrukt dat ontwikkelingshulp op lange termijn geen oplossing biedt. Hij is voorstander van meer marktwerking om zo aansluiting te vinden bij de wereldeconomie (Collier, 2007).

Een onderwerp dat in het rapport van de Wereldbank onderbelicht lijkt te blijven is het punt 'hoe om te gaan met het niet naleven van regels'. Ostrom maakt het punt dat er sancties moeten bestaan wanneer gemaakte afspraken niet gehouden worden. De Wereldbank gaat echter niet duidelijk in op sancties, die moeten staan op het niet

nakomen van regelgeving. De Wereldbank lijkt investeren in land hiermee erg vrijblijvend te laten. Zo ontstaat het risico dat investeerders te gemakkelijk besluiten nemen of op hun besluiten terugkomen. De vraag is in hoeverre sancties vastgelegd moeten worden om deze vrijblijvendheid in te perken. Het artikel 'stop landgrabbing now' (GRAIN et al, 2010) wijst ook op het feit dat de Wereldbank aan het niet nakomen van regels geen strafmaatregelen koppelt, waarmee zij evenals Ostrom het belang van sancties benadrukt. De Wereldbank lijkt volgens hen liever vrijblijvende richtlijnen te geven dan bindende regelgeving.

6.2 Eigendomsrechten en landgebruik

Hernando De Soto stelt in zijn boek dat een gebrek aan begrijpelijke formele eigendomsrechten verklaart, waarom mensen in ontwikkelingslanden niet in staat zijn hun natuurlijke hulpbronnen om te zetten in productief kapitaal. Hij beredeneert dat het inrichten van betere formele instituties en formeel vastgelegde landrechten onderdeel is van de oplossing voor onderontwikkeling. Zo beschikt men over kapitaal en kan zo de regie nemen over de eigen ontwikkeling (De Soto, 2000). Het FIAN lijkt zich bij deze gedachte aan te sluiten. De organisatie staat negatief tegenover buitenlandse investeringen. Zij wil in principe dat alle land in lokale handen blijft. IFPRI is juist van mening dat meer kapitaal noodzakelijk is en dat dit moet gebeuren door investeringen van buitenaf. 'Given the changing global economic context, the agricultural sector clearly requires more investment. Because of the urgent need for greater development in rural areas and the fiscal inability of the developing-country governments to provide the necessary infusion of capital, large-scale land acquisitions can be seen as an opportunity for increased investment in agriculture (IFPRI, 2009, p.2).' Hiermee sluit deze organisatie zich aan bij Collier, die eveneens benadrukt dat buitenlandse investeringen noodzakelijk zijn.

Een goede code of conduct heeft potentieel een sterke invloed op eigendomsrechten. De meeste partijen erkennen dat formeel geregistreerde eigendomsrechten van belang zijn, wat terug te vinden is in de nadruk die in de theorie hierop wordt gelegd. Het FIAN (2009) beschrijft een situatie waarin land wordt gebruikt volgens gewoonterecht zonder dat er formeel eigendomsrecht aan gekoppeld is. In hun ogen is dit gebrek aan registratie problematisch. De Soto ziet hierin ook een belangrijke oorzaak voor onderontwikkeling. De Wereldbank sluit zich ook hierbij aan en stelt in haar rapport dat het formeel registreren van landeigendom altijd de eerste prioriteit

moet hebben en moet plaatsvinden voordat land verhandeld wordt. Individueel bezit van land kan echter ook zorgen voor conflicten. Dit wordt in de rapporten nauwelijks behandeld, waarschijnlijk omdat zij veelal formalisering van landrechten als een noodzakelijke eerste stap zien voor ontwikkeling, omdat het zorgt voor meer controle over de eigen situatie. Er bestaan echter ook voorbeelden van situaties waar formalisering van individuele eigendomsrechten juist heeft gezorgd voor conflicten en een toename van de armoede (Rutten, 2009). Wanneer individuele eigendomsrechten worden ingevoerd in gebieden waar dit niet altijd de gebruikelijke eigendomsvorm is geweest, kan het goed dat dit niet aansluit bij de manier waarop het land gebruikt wordt en zodoende voor problemen zorgen. Land kan bijvoorbeeld worden verkocht aan rijkere partijen van buitenaf, wat kan zorgen voor etnische conflicten. Mensen die hun land hebben verkocht kopen extra vee voor het ontvangen geld. Dit zorgt voor te intensief gebruik van de grond met negatieve gevolgen voor de watervoorraad en vruchtbaarheid op de lange termijn (Rutten, 2009).

Het IFPRI en het FIAN spreken beide over de scheve machtsverhouding tussen burgers en de overheid. Burgers worden onvoldoende gecompenseerd omdat de staat vaak eigenaar is van de grond, met als gevolg dat de boeren worden verdreven ten voordele van investeerders. De Soto opteert daarom voor een oplossing waarbij de formele en niet formele economieën in ontwikkelingslanden worden samengevoegd. Er moet goed gekeken worden naar het huidige gebruik van grond en hoe de huidige gebruiks- en eigendomsrechten in elkaar zitten. Dit zowel in het belang van de bewoners, als van de investeerders. Ook voor deze tweede groep is het van belang bepaalde zekerheden te hebben, wanneer zij investeringen voor de lange termijn willen doen. 'Rights to land and associated natural resources need to be recognized, clearly defined on the ground, and enforceable at low cost. This includes both ownership and user rights to lands that are managed in common areas, state lands, and protected areas (Cotula et al., 2009, p. 60).' Collier koppelt hieraan dat investeerders geen belang hebben in het investeren in instabiele landen zonder goed bestuur en duidelijke regels, in verband met een gebrek aan zekerheden, die men hen niet kan bieden (Collier 2007). Daar tegenover stelt IFPRI dat een nieuwe groep actoren met interesse in land kan zorgen voor een gevaarlijke situatie. 'Land is an inherently political issue across the globe, with land reform and land rights issues often leading to violent conflict. The addition of another actor competing for this scarce and contested resource can add to socio-political instability in developing countries (IFPRI, 2009, p.2).'

6.3 De schaal waarop landbouw wordt bedreven

Net als Collier noemt ook de Wereldbank de ontwikkeling van banen als een voordeel van schaalvergroting. Sender en Johnston (2004) wijzen op de voorkeur die mensen zouden hebben voor betaald werk, ten opzichte van zelfvoorzienend zijn. De Wereldbank noemt echter dat de waardering voor betaalde banen afneemt als deze seizoensgebonden of tijdelijk zijn. De Wereldbank kent wel een belangrijke rol toe aan de effecten van de kennisoverdracht van loonarbeiders naar kleinschalige landbouwers; 'Large scale investment could help generate employment, improve food security, and foster technology transfer and local development (World Bank, 2010, p.xxii).'

Collier noemt in zijn boek 'The Bottom Billion' het belang van het gebruik van genetisch gemanipuleerde gewassen, wanneer men daadwerkelijk vooruitgang wil boeken in de voedselvoorziening. De Wereldbank gaat in dit rapport niet in op de voor- en nadelen van genetisch gemanipuleerde gewassen en welke mogelijkheden dit biedt voor ontwikkeling in de landbouw. Dit zou te maken kunnen hebben met de reacties die het zou oproepen als zij hierin een duidelijk standpunt innemen, aangezien er zeker ook veel tegenstanders van gemanipuleerde gewassen zijn. Een voorbeeld hiervan is Ian Scoones, die juist wijst op de beperkingen van genetisch gemanipuleerde gewassen. Wel noemt de Wereldbank dat resistente rassen een rol hebben gespeeld in processen van schaalvergroting; 'Recent developments in technology – such as zero tillage, pest resistant varieties, and information technology – made it easier to manage large farms (World Bank, 2010, p. xiii).'

Sender (2004) spreekt over het bevorderen van het telen van arbeidsintensieve gewassen. Hij is voorstander van schaalvergroting omdat dit zal zorgen voor de creatie van meer betaalde banen, wat volgens hem een voorwaarde is voor economische groei. Ontwikkelingsgeld moet in Sender's optiek niet worden gebruikt voor het bevorderen van kleinschalige landbouw maar voor het creëren van een goed functionerende arbeidsmarkt. Opvallend is dat de Wereldbank (2010) ook toekomst ziet in grootschalige landbouw, maar veel meer spreekt over de verhoogde opbrengsten dan over het creëren van banen. IFPRI prefereert samenwerkingsprojecten tussen nieuwe partijen en reeds aanwezige boeren boven grootschalige landbouw. Dit levert volgens hen een situatie op waar beide partijen van profiteren. Ook de Wereldbank ziet positieve effecten, zoals kennisoverdracht, wanneer men kiest voor een dergelijk systeem.

De sceptische houding van FIAN (2010) met betrekking tot de ecologische effecten van grootschalige landbouw, wordt gedeeld door GRAIN (2010). Zij verbreedt dit nog door naast ecologische effecten, ook te wijzen op de gebrekkige waarde die gehecht wordt aan sociale en culturele effecten. Dit sluit aan bij de ideeën van Ian Scoones. Hij wijst op de onzekere bestaansrechten van de lokale bevolking en armoede binnen gemeenschappen die afhankelijk zijn van landbouw, maar ziet de oplossing ook niet in meer grootschalige landbouw, omdat deze volgens hem geen duurzame oplossingen kan bieden op de lange termijn.

Conclusie

De analyse van het rapport 'Rising global interest in farmland' en de rapporten van andere organisaties, toont aan hoe er momenteel wordt gedacht over investeringen in de landbouw in ontwikkelingslanden. In de praktijk lopen de meningen van de betrokken organisaties erg uiteen. Het Wereldbank rapport probeert een zo breed mogelijk perspectief te bieden op de toekomst van de landbouw en de omgang met landrechten in ontwikkelingslanden. Het spreekt een voorkeur uit voor kleinschalige landbouw, maar neemt geen al te controversiële standpunten in, om zo voor een breed draagvlak te zorgen. Daarnaast lijkt de Wereldbank er wel degelijk ook op gericht de lezers te overtuigen van de noodzakelijkheid van meer investeringen en hogere opbrengsten in de landbouw in ontwikkelingslanden. Zij kent zeker een belangrijke rol toe aan het verbeteren van de kleinschalige landbouw, maar benadrukt ook de positieve effecten die meer investeringen en een omslag naar meer grootschalige landbouw hebben. Dat de landbouw moet hervormen en dat dit op zijn minst voor een groot gedeelte moet gebeuren door grootschalige projecten wordt als een gegeven gezien.

De rapporten van NGO's lijken vanuit een andere benadering geschreven. Zij zijn verschenen naar aanleiding van de toename in handel in land en beschrijven hoe deze handel plaatsvindt en welke effecten dit heeft. Waar het Wereldbank rapport vooral een leidraad probeert te geven voor hoe er met landhandel moet worden omgegaan, zijn veel van de andere rapporten meer gericht op het geven van een mening over dit fenomeen. Deze andere rapporten houden zich meer bezig met de vraag of grootschalige handel in land überhaupt te rechtvaardigen is en of dit de meest wenselijke manier is om tot minder armoede en een betere voedselproductie te komen.

Waar alle rapporten het over eens lijken is dat handel in landrechten moet voldoen aan bepaalde voorwaarden om daadwerkelijk de gewenste ontwikkelingen te brengen. Zo kan op voorhand worden bepaald of beoogde projecten rendabel zijn en kan er worden gemonitord of projecten naar afspraak verlopen. De Wereldbank is van mening dat een algemeen erkende set aan regels ervoor kan zorgen dat toekomstige landdeals positieve effecten hebben op ontwikkeling. Wel krijgt de Wereldbank veel kritiek, omdat haar richtlijnen te vrijblijvend zouden zijn. Organisaties zoals GRAIN en FIAN keuren grote landdeals juist hierom af. Zij stellen dat grote projecten vaak niet overeenstemmen met de regels die ervoor zouden moeten zorgen dat alle betrokkenen voordeel hebben. Zij stellen grote vraagtekens bij de capaciteiten en betrouwbaarheid van investeerders. Zij vinden dat er al zoveel slechte voorbeelden zijn geweest van

landdeals, die onvoldoende voordelen opleverden en des te meer nadelen, dat men beter in zijn geheel kan afzien van deze grootschalige landhandel en de oplossing voor ontwikkelingsvraagstukken ligt in hun optiek in het verbeteren van de kleinschalige zelfvoorzienende landbouw. De Wereldbank is op haar beurt van mening dat er over het algemeen te negatief wordt gedacht over grote investeringen in land. Dit standpunt van de Wereldbank sluit aan bij de ideeën van Collier en Sender, die eveneens vinden dat veel ontwikkelingsorganisaties investeringen in de landbouw geen kans geven.

De interesse in het potentieel van landbouwgrond in ontwikkelingslanden is groot. Men zou kunnen beweren dat de Wereldbank met haar rapport probeert een niet te stoppen proces in goede banen te leiden. In dat geval willen andere organisaties, die hier negatief tegenover staan, iets uit de weg gaan waar men eigenlijk niet meer omheen kan. De Wereldbank wordt vaak afgeschilderd als advocaat van de alles beheersende wereldeconomie. Om die reden zien de organisaties die zich het felst keren tegen handel in landrechten, het Wereldbank rapport als een vrijbrief voor landgrabbing.

Een van de grootste problemen rond de handel in land is momenteel de gebrekkige informatievoorziening. Als de praktijk rondom de handel in landrechten niet transparanter wordt dan hij nu is, lijkt dit gebrek aan betrouwbare informatie nog lang in stand te blijven. Dit heeft tot gevolg dat de organisaties die zich met het thema bezighouden weinig steekhoudende uitspraken kunnen doen. Wanneer cijfers onbetrouwbaar zijn en er zoveel onduidelijkheid bestaat over de wensen van de lokale bevolking, is het erg moeilijk voor de organisaties om uitspraken te kunnen doen over wat de meest wenselijk situatie is. Soms worden de behoeften van de bevolking door de organisaties zelf ingevuld, terwijl het juist belangrijk is dat deze groep die momenteel vaak weinig inbreng heeft, de zeggenschap houdt over de eigen toekomst.

Het is momenteel moeilijk te achterhalen welke informatie uit de praktijk betrouwbaar is. Daarnaast lijken de verschillende organisaties ook de neiging te hebben om de informatie te gebruiken die het meest geschikt is om de eigen standpunten te ondersteunen en beschikt niet iedere organisatie over even gedegen informatie. Veel rapporten baseren hun uitspraken op casussen die achteraf in de praktijk niet blijken te zijn uitgevoerd. De bruikbaarheid van deze informatie valt sterk te betwijfelen.

Investeren in land lijken, wanneer deze aan goede voorwaarden voldoen, een belangrijke bijdrage te kunnen leveren aan de ontwikkeling van de armste landen. Maar het gebrek aan betrouwbare informatie leidt momenteel tot veel onduidelijkheid over hoe men het best met deze investeringen kan omgaan. Organisaties als GRAIN en FIAN zijn tegen investeringen van buitenaf en spreken over het sterk subsidiëren van

kleinschalige landbouw. Zij laten echter niet zien waar dit geld vandaan moet komen. Het voordeel van investeringen is juist dat er geld beschikbaar komt in de betreffende landen om veranderingen in gang te zetten. Wanneer er bindende regels worden opgesteld voor de handel in land, die worden nageleefd en recht doen aan alle betrokken partijen, kan landhandel zeker zorgen voor een toename van de welvaart in ontwikkelingslanden.

Literatuurlijst

- Aubry, S., Graham, A., Künnemann, R., Monsalve Suárez, S. (2010) Land Grab study, FIAN
- Bruinsma, J. (2009). *The resource outlook to 2050: By how much do land, water use and crop yields need to increase by 2050?* Paper presented at the Expert Meeting on How to Feed the World in 2050. Rome: FAO.
- Chimhowu, Admos and Woodhouse, Phil (2006) *Customary vs Private Property Rights? Dynamics and Trajectories of Vernacular Land Markets in Sub-Saharan Africa*. Journal of agrarian change, 6, 346-371
- Collier, Paul (2007) *The bottom billion, why the poorest countries are failing and what can be done about it*. New York, Oxford university press
- Collier, Paul (2008) *The politics of hunger, how illusion and greed fan the food crisis*, Foreign Affairs, 67, 67-79
- Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R., & Keeley, J. (2009). *Land grab or development opportunity?: agricultural investment and international land deals in Africa*: IIED.
- Cramer, Christopher, Oya, Carlos and Sender, John (2008) *Rural Labour Markets in Sub-Saharan Africa: A New View of Poverty, Power and Policy*. Centre for development policy and research, 1.
- Deininger, K. W., Byerlee, D., Lindsay, J. C. O. N., Norton, A. C. O. N., & Selod, H. C. O. N. (2010). *Rising global interest in farmland: can it yield sustainable and equitable benefits?* : World Bank Publications.
- FIAN, GRAIN, La Via Campesina, Land Research Action Network (2010). *Stop landgrabbing now: Say NO to the principles of "responsible" agro-enterprise investment promoted by the World Bank*
- FIAN (2009) *The global food challenge: Towards a human rights approach to trade and investment policies*
- Gaag, van der, J., Lipton, M. (1993) *Including the Poor: Proceedings of a Symposium Organized by the World Bank and the International Food Policy Research Institute*. World Bank Publications
- Häberli, C. (2012). Foreign Direct Investment in Agriculture: Land Grab or Food Security Improvement?: Society of International Economic Law
- IFPRI (2009) *Climate change: Impact on agriculture and costs of adaptation*
- Meinzen-Dick, R., Von Braun, J (2009). Land Grabbing by foreign investors in developing countries: Risks and opportunities, IFPRI
- Monsalve Suarez, S. (2006). *Gender and Land. Promised land: competing visions of agrarian reform*
- Ostrom, Elinor (1990) *Governing the commons, The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press

- Rutten, M. (2009) *Why De Soto's land-tenure ideas of formalized property rights are failing to benefit Africa's poor*. Leiden, African Studies Centre
- Scoones, I. and Thompson, J. (2009) *Addressing the dynamics of agri-food systems: an emerging agenda for social science research*. Environmental science & policy, Vol. 12, p. 386-397
- Sender, John and Johnston, Deborah (2004) *Searching for a weapon of mass production in rural Africa: Unconvincing arguments for land reform*. Journal of agrarian change, 4, p.142-164
- Sender, John (1999) *Africa's Economic Performance: Limitations of the Current Consensus*. The journal of economic perspectives, Vol. 13, No. 3, p. 89-114
- Soto, de, H. (2000). *The mystery of capital: Why capitalism succeeds in the West and fails everywhere else*: New York: Basic Books.

Internetbronnen

www.fian.org

www.grain.org

www.grain.org/article/entries/4576-slideshow-who-s-behind-the-land-grabs

www.grain.org/article/entries/4021-world-bank-report-on-land-grabbing-beyond-the-smoke-and-mirrors

www.ianscoones.net

www.ifpri.org

www.iied.org

www.naturalresourcecharter.org

www.new.unceca.org

www.personal.umich.edu

www.worldbank.org